

VÄINÖ KATAJA

PORTAANKORVAN
EMÄNTÄ

KUVAUS RUOTSIN RAJOILTA

HELSINGISSÄ
KUSTANNUSOSAKEYYHTIÖ OTAVA

Kustannusosakeyhtiö Otavan
kirjapaino, Helsingissä, 1911

1.

Taloa ylempää olivat jo kevätvirrat leikanneet pitkän railon keskijoelle, mutta Portaankorvassa ulottui vielä rykelmä talven jäätämiä jääneliöitä venevalkamasta sulan syrjään saakka. Mutta alempaa, joen niemen takaa, kuului yötä päivää kesät talvet suuren kosken pauhu, vaikkei itse koski sopinutkaan taloon näkymään. Talviaamuin huokui se höyryjään niemen nenää korkeammalle, ja sen läpi kimalleli aurinko etelän taivaanrannalta pirtin peräakkunaan kuin maasta nousevan usvan läpi.

Talo oli korkealla törmällä, kalliorantaisen joen korvassa, jossa kulki syvin uoma, ollen lohien ylösnousureittinä ja tukkilauttojen alasvienti-tienä. Päärakennus, punaiseksi maalattu, oli joen suuntaisena törmällä, joka jyrkkänä ja kivisenä laskeutui virtaavaan jokeen. Ulkokuoneiden päädyt sitävastoin olivat joelle päin. Sauna oli etempänä, kiviseen törmänlohmuun salvettu, lehtipuut tukenaan joen puolella. Saunan sivu vei polku jyrkkänä rantapadolle, joka talon rantaan joka vuosi rakennettiin.

Kesäisin oli talossa vilkasta liikettä lauttojen kuljetuksen ja lohenpyynnin aikana, mutta talvisin tuntui, kuin jähmettyisi elämäkin, samoin kuin jäätyn joki talon kohdalta. Suuren kosken pauhu kuului kuitenkin aina, pakkastalvinakin, yötä päivää. . . yötä päivää. Talvisin oli sen pauhussa voimattoman vaikerrusta ja sen ulvonta kuului kuin ahdistetusta rinnasta, jossa liikkuvat pauhaavat tunteet ja villit halut, mutta jonka voimattomana täytyi kärsiä.

Talvi-iltoina varsinkin tuntui siltä. Emäntä seisahdettiin usein keskelle pihaa navettaan mennessään ja kuunteli. . . Talven taivas oli pimeän pilven peitossa, ei tähtien välkettä, ei kuun kumotusta, ei revontulten loimoa. . . silloin se kuului suuren kosken pauhu niin kummalta valitukselta. . . Ah, se oli aivan kuin emännän oman rinnan tukehtunut kiljaiseminen, niinkuin hänen oman sydämensä tuskanhuuto, jonka täytyi aina vaieta, silloinkin kun se väkisten pyrki ilmoille pääsemään.

Pimeä oli pihakin, eikä kukaan nähnyt hänen siinä seisovan navettapolulla ja kuuntelevan. Tuntui ettei helpotti. Noin se ulvoi ja pauhasi hänenkin rinnassaan, noin väliin karjaisi ja tuskaisena kiljahti. . .

noin vihlaasi väliin ja noin vaikeroi. . . Niin se koski kahleissaan huusi, usvaansa työnsi ja uikutti. . .

Mutta keväällä se pääsee täysin keuhkoin huu-
tamaan. . . keväällä se puhaltaa pois tuskansa ah-
distetusta rinnastaan ja riemumielin kohisee kauas
pois. . . kauas pois. . . suureen ihanaan maailmaan. . .

Mutta hän ei koskaan saa tuskaansa huutaa!

Yhä hän seiso, kasvot koskelle päin.

Pirtin ovi narahti. Tuliko kukaan? Ei kukaan. Siel-
lähän tuo istui takan ääressä nuottaa kutoen, pitkässä
nenänpäässä vesisherne. . .

Jos se tietäisi mitä täällä liikkuu ja mitä ajattelen!
Vaan eipä tiedä, eikä koskaan saa tietääkään! Hölmö!
Siellä se nauraa ja hyvittelee poikaa. . .

Ah, sinä vanha haukka! Hyvä, että olet parhaiksi
hupsu!

Silloin taas koski ulvahti, ja kuului kuin sen ääni
nousisi niemen yli ja pyrki vastavirtaan taloon päin.

Hän juoksi silloin aina navettaan, ajatuksiaan säi-
kähäen.

2.

Emäntä Karoliina istui karsinanpuoleisen akkunan luona kehräten. Siitä sopi näkymään ylempänä oleva sula, joka näinä viimeisinä paisteisina päivinä oli levinnyt ja pitennytkin. Se näytti mustalta valkoisten jäiden keskellä, ja virta siinä jo kiehui valkoista vaahtoa keräten railon alapäähän. Päivän, kahden kuluttua, kolmen korkeintaan, puhkeaa koko selkää Isoonkoskeen asti. Pian rantajäät sitten lohkeilevat . . . tulva alkaa nousta . . . kevät tulee ja kesä . . .

Hän ei oikein hyvin nähnyt työnsä äärestä joelle. Hän heitti hetkeksi rukkinsa ja kävi akkunan luo, kyynärpäillään akkunan kynnyslautaan nojaten ja kasvot ruudussa kiinni. Nyt hän näki paremmin ja etemmäksi.

Tänä päivänä oli sulanperä jatkunut melkoisen matkaa alaspäin. Jos olisi mennä törmälle katsomaan, niin olisi jo saunan kohdalla, väkevimmän korvan yläpuolella . . .

Minkätähden hän aina vartoi ja odotti kevättä ja jäiden lähtöä? Minkätähden toivoi ja eli kuin tuskas-

sa, kun kylmä kevään tuloa hidastutti?

Niin hän aina oli toivonut, ensi keväänä jo kun tuli emännäksi Portaankorvaan. Toista kymmentä vuotta oli siitä kulunut. . .

Emäntä kuuli jonkun tulevan pirttiin. Askeleista hän tunsu, että tulija oli Manta piika, joka vasta oli karttaamasta lähtenyt pihasalle. Hän ei viitsinyt kääntyä katsomaan, virkkoi vain, kasvot yhä kiinni akkunassa:

— Suvea tietää. . . sulanperä on paljon pitennyt tänä päivänä. . .

— Kohisevan kuuluu koskikin niinkuin suven edellä kohisee, kuuli hän Mantan vastaavan.

Emäntä kääntyi akkunasta.

— Vai jo kohisee. . . suvea tietää! sanoi hän, ja hänen silmänsä kirkastuivat.

Mutta sitten hän ikäänkuin katui vilkastumistaan, katsoi taas joelle ja kysyi välinpitämättömällä äänellä:

— Mihinkähän se meni, koska ei näy olevan pato-vaajoja kolomassa?

— Kuului puhuvan kirveen pajoittamisesta.

Taas vilkastui emäntä ja silmissä leimahti ilo.

— Vai niin, hän sanoi ja heitti pitkän vaalean palmikon olkansa taakse.

Manta alkoi kartata.

— Tässähän nämä nyt ovatkin menossa viimeiset talvivillat . . . saamme kaikki valmiiksi . . . talvityöt pois ja rukki ullakkoon . . . kevät ja kesä tulevat . . . Eikö olekin hauskaa, Manta, kun tulee kesä taas!

— Hauskaa on . . .

— Voi, se talvi on pitkä ja ikävä . . . Ei näy monta ihmistä koko talvena . . . Ei näkisi kulkijatakaan, ellei tästä näkyisi Suomen puolen maantielle . . .

— Ikävää ja pakkastahan se on talven aika, puhui kartatessaan Manta, keski-ikäihminen. — Taitaa olla emännänkin joskus ikävä, vaikka tämmöinen talo on.

— On minun joskus hirveän ikävä. Mistä Manta sen arvaa?

— On näyttänyt siltä . . . Suomen puolelle taitaa olla ikävä . . .

Karoliina oli taas asettunut akkunaan eikä näyttänyt muistavan rukkiaan eikä kuulevan mitä Manta puhui.

Hänen katseensa luisti yli valkoisen joen jään vastaiselle rannalle, jossa oli suuri kylä pitkin joen kaare-

na juoksevaa törmää. Viistoon akkunasta näkyi Väylänpää kylän yläpäässä, hänen syntymä- ja lapsuudenkotinsa. Siinä oli Suomi, ja tuo ranta tuossa, noin lähellä, oli Suomen ranta. . .

Hänen katseensa pysähtyi entisen kodin katselemiseen. Päärakennus oli korkealla kivijalalla, akkunat kiiltäen ilta-auringon valossa kuin kulta. Silloin se oli punainen, nyt oli laudoitettu ja maalattu valkoiseksi. Lapsuuden koti!

Hänen mieleensä tulvi lapsuuden ja nuoruuden muistoja niin, että hän alkoi laulella. Siellä oli ollut ilon ja onnen hetkiä. . . siellä oli ollut pettymystä ja katkeraa surua. . . Siellä oli ollut koko elämän ihanin ja muistorikkain hetki. . .

Jos vielä saisi sen ajan takaisin! Ei tänne tulisi, ei rupeaisi vaimoksi vastenmieliselle miehelle, vaikka kuninkaan linnaan asumaan pyytäisi! Ennen kärsisi häpeänsä, kärsisi sukunsa vihat ja elättäisi poikansa vaikka kuinka raskaalla työllä. . .

Mutta se aika ei enää tule takaisin! Eikä tule hänkään, jota rakasti ja joka lupasi tulla. . . Mutta jäipä poika muistoksi, ja rakas oli vieläkin hän, jonka kanssa elonsa ihanimman kesän vietti. . .

Hän unehtui siihen Suomen puolen rantoja katselemaan ja kuluneita vuosia muistelemaan. Mutta kun katse palasi Suomen puolelta, pysähtyi se taas sulaan, joka jo näytti pitenneen saunan kohdalle asti. Silloin muisti hän erään tapauksen, joka tuossa virtavimmassa korvassa oli sattunut samana kesänä, jona hänetkin tänne Portaankorvaan emännäksi tuotiin. Hän ajatteli sitä niin vilkkaasti, että omien tunteidensa käskystä kiljaisi. . .

— Herra Isä! huudahti Manta. — Mikä tuli?

— Ei mikään!

Karoliina kääntyi naurusuin Mantaan päin.

— Muistin tässä taas, kun tuohon sulaan katsoin, sitä Kivi-Santeri vainajaa.

— Niin häntäkö, joka hyppäsi rantapadolta koskeen?

— Niin! Huuh! Kun kuuluu juosseen pitkin saunapolkua ensin saunalle ja siitä padolle ja patoa pitkin. . . ja potkaisemalla potkaissut. Onhan Manta sen kuullut?

— Olen minä kuullut. . . Jumalaton mies, mikä lie nee ollut. . .

— Nuori ja vankka mies kuuluu olleen. . . Pää edel-

lä kertovat hypänneen, eikä ollut kertaakaan pinnalle noussut. . . Ja vasta syksyllä löydettiin Isonkosken alta ruumis. . .

— Kirjaten kulkuri kuuluu olleen. . . Hautaamatta kuuluu olevan vieläkin.

Karoliina oli poistunut akkunasta, yritti jo kerran istumaan rukkinsa ääreen, mutta kävikin keskilattialle ja virkkoi:

— Padon päästä on monta syltä veteen. . . Pohjaan painui kun hyppäsi. . .

— Taisipa painua. . .

— Näin sillä olivat olleet kädet. . . katsos Manta. . . ja näin oli se vauhdissa juossut. . .

Emännän poskille nousi puna, ja silmät leimusiivat.

— Juoksipa tuo nyt miten hyvänsä, sanoi Manta ylenkatseellisesti.

— Oli nähty Suomen puoleltakin, Väylänpäästäkin. . . Mutta ei ehtinyt kukaan apuun.

— Perkele vei omansa.

— Oli jäänyt morsian johonkin Lapin rajoille.

— Niin lie.

— Ensi syksynä, kun tähän taloon tulin, kummitte-

li tuo tapaus mielessäni, ja öölläkin välistä heräsin . . .
Onkin niin kaamea ja vaarallinen tuo pato . . . Minä
pelkään siihen katsoakin . . . Huimaa päätäni kun lau-
tatkin sivu vilistävät . . . Syysiltoina olin kuulevinani
kuin avunhuutoja aina Isostakoskesta asti . . .

— Joutavia . . .

— Ja kun kerran tuli unissa ja otti kädestä . . .

— Emännän ei kannattaisi semmoisia mieltä . . .

— Johtuvat väkistenkin mieleen . . .

— Ei saa antaa johtua. Pitää ajatella muuta.

Karoliina istui paikalleen ja virkkoi kuin väsy-
neesti:

— Kumma se on, ettei siinä ole kukaan patomie-
histä eikä lohenpyytäjistä hukkunut!

— Eivät pyri omasta halusta, niinkuin Kivi-Santeri
teki. Ja tottuneet kun ovat . . . niinkuin tämänkin talon
isäntä . . .

— Niin! Kun välisti Aapelikin uskaltaa ihan vaaral-
lisimpaan paikkaan . . . Kyllä Mantakin näkee, jahka
korvapatoa ruvetaan lyömään. Niin, kesä tulee! Laut-
tojen lasku alkaa . . . tulee liikettä ja elämää . . . Sattuu
sieltä tukkilaisten joukosta tulemaan Mantankin hy-
vä . . .

— Pyh. . .

— On siellä joukossa sorjaa ja norjaa, hyviä soittajiakin. . .

— En minä enää. . . Ikäihminen jo. Emäntä puhuu kuin nuorelle tytölle. Pian suutun.

— Leikkiä minä lasken. Kyllä Manta leikin ymmärtää.

Manta ei siihen vastannut, karttasi vain, huulet pitkänä kuin ruomat.

Kauhea, miten ruma tuo Manta olikin, ajatteli emäntä. Nuorempi oli emäntää, mutta niin vanhan näköinen kuin voiteeton saapasvarsi.

— Leikkiä se oli. . .

— En minä välitä semmoisesta leikistä.

Manta näytti todella suuttuneelta. Ei sentään malttanut olla hymähtämättä, kun emäntä ratkesi raikkaaseen nauruun.

— Niin on tuo emäntä kuin hulliaiset tyttäret luonnoltaan, sanoi hän.

— Ei tässä nyt vielä niin vanhoja olla, ettei joskus leikkiä saa laskea.

Emäntä aikoi taas kehrätä, mutta äkkiä hän muisti jotakin ja meni ulos.

Manta jatkoi karttaamistaan.

Sen oli Manta ennenkin pannut merkille, että emäntä isännän poissa ollessa oli erilainen kuin muulloin: oli iloisempi, puheliaampi ja sanoi paljon semmoista, jota ei isännän kuullen sanoisi. Kuinka lienevät heidän suhteensa? Puhuihan maailma yhtä ja toista. Ja vikaa kai siinä oli, koska emäntä aina pyrki miehestään loitommaksi. Eri huoneessa nukkuvatkin. . .

Mikä tietnee?

Manta oli vasta pyhäinpäivänä tullut Portaankorvaan palvelukseen, mutta yhtä ja toista oli jo kulu-
neen talven aikana ehtinyt huomata. Isännässä ei mitään erikoisempaa huomannut. Se oli aina työssä ja liikkeellä. Ja milloin pirtissä nuottaa kutoi, niin kehui poikaansa, joka oli paras kansakoulun oppilais-
ta. Mutta emäntä, Karoliina, näytti joskus omituiselta. Manta oli monta kertaa nähnyt emännän pimeinä il-
toina pysähtyvän pihalle ja ikäänkuin jotakin koskel-
ta päin kuulostelevan. Kerran sattui hän kaivon kan-
nelle eikä emäntä häntä huomannut.

Silloinkin seisahtui navettaan tullessa ja kuuloste-
li. Ja itseksensä höpisi:

»Ah kuinka se ulvoo ja huutaa . . . näkee se kerran kenen poika on, vaan pitäköön, hupsu, omanaan vielä . . . ja kehukoon . . .»

Nytkin oli tullut kuin villiksi, kun tiesi isännän menneen pajaan. Vaan annahan kun saapuu kotia, jo on emännän suu lukossa ja silmissä leimahtelee . . . Soisi kai kuolevan, hukkuvan . . .

Hän jatkoi karttaamistaan.

— Mihin se nyt jäi, kun ei joudu kehräämään!

Portailla seisoj Karoliina avopäin ja katseli niemelle päin, jonka takaa Isonkosken pauhu kuului. Hän hengitti täysin keuhkoin kirkasta, leutoa kevätillmaa, jossa jo tuoksahti pihkan lemua. Hän oli tukeva ihminen, pitkä ja jäntevä, parhaassa iässään vielä. Kasvoissa oli välistä lapsellinen ilme, mutta joskus leimahtivat suuret ruskeat silmät kuin vihaisinta vihaa, ja silloin kasvoillekin ilmausi kova, katkera piirre.

Melkein kuin tietämättään jäi hän siihen seisomaan ja havaitsi pihalla kuusiriukuja, joita isäntä oli ollut nilomassa patovaajoiksi.

— Pian kai tulee siihen taas naputtelemaan ja näänsä niistämään! . . . Viipyisi vielä hetkenkään!

Hän kävi pihalle ja joutui rakennuksen nurkkaan, josta näki jälle ja Suomen puolelle. Silloin huomasi hän Väylänpään rannassa kaksi miestä, jotka näyttivät pehminnyttä tietä pitkin pyrkivän Ruotsin puolelle. Edellä kulkeva näytti olevan poikanen, joka veti kelkkaa perässään.

— Ketä lienevät. Väylänpäästä ne näkyvät lähteneen. No, eipä heillä mitään vaaraa ole tarjona . . . vastahan aamupäivällä on hevosellakin poikki ajettu . . .

Hän huomasi olevansa avopäin ja riensi sisälle.

— Aikoiko kauankin olla pajamatkalla? kysyi hän, mutta riensi vastausta odottamatta joenpuoleisen akunan pieleen tulijoita katsomaan.

— Tuolta tulee kaksi miestä poikki, toinen vetää kelkkaa, jossa näyttää olevan kapsäkkejä vai mitä lie . . . Tule katsomaan, Manta!

— Mitäpä minä heistä. Kun eivät vaan tuone tullinalaista tavaraa . . . menettävät kuin se tavallinen vieraskin . . .

— Eivät ne noin rohkeasti päivän aikana tulisi, jos luvatonta kelkassaan olisi . . . Tulehan katsomaan!

Tie, jota pitkin tulijat Suomen puolelta lähenivät,

nousi maihin ylempänä Portaankorvaa, melkein keskikylälle. Tien kohdalle oli siinä rantatörmään kaivettu loivempi kuja, josta tie nousi törmälle.

Tulijat olivat jo hyvin lähellä ruotsinpuoleista rannaa, kun emäntä, joka koko ajan oli katsonut heidän tuloaan, huudahti Mantalle:

— Nyt minä tunnen kelkkaa vetävän pojan. Se on Väylänpään Eemeli. . . Luultavasti on toinen joku matkustavainen, joka kyydillä on tullut Väylänpäähän ja siitä tahtonut poikki saattajaa. . .

— Lienee joku kaupustelija, arveli Manta, mutta nousi hänkin akkunaan katsomaan.

Kun poikkitulijat olivat nousseet maihin ja kadonneet näkyvistä, ryhtyivät naiset työhönsä, Manta karttaamaan, emäntä kehräämään.

Manta oli jo mennyt iltalypsulle ja emäntä oli yksin pirtissä, kehräten kartanpaloja, jotka Mantalta olivat jääneet. Hän alkoi jo odotella poikaansakin, Oskaria, jonka tiesi olevan koululla ja viipyvän tänään voimistelun vuoksi kauemmin. Mutta nyt olisi jo pitänyt sieltäkin ehtiä.

— Kaiketi on Aapeli laittanut luunsa koululle, koska ei kuulu tulevaksi, mietti emäntä. — Sinne on men-

nyt viivyttämään opettajaa ja poikaa kehumaan...
Hupsu! Se toivoo Oskarista pappia tänne rajalle...

Samassa kuului askeleita porstuasta, mutta emäntä tunsi heti, ettei tulijain joukossa ollut isäntää.

Tulijat olivatkin äskeiset miehet, hänen veljensä poika Väylänpään Eemeli ja laihanlainen, siivon näköinen herrasmies, hieno turkki yllään.

Vieras herra tervehti ystävällisesti käyden kättä antamaan emännälle. Saatuaan kuulla, että vieras oli Helsingistä, maisteri Airisto, ja ettähän pyysi asumaan taloon lyhemmäksi aikaa, tutkiakseen kielimurretta, vilkastui emäntä ja kävi vieraan kanssa keskusteluun.

— Vai Helsingistä... Se on Suomen pääkaupunki...

Emäntä tarkasteli vierasta suurilla ruskeilla silmillään, ja jokin salainen ilo leimahti hänen mieleensä.

— Vai Väylänpäästä tänne opastettiin, puheli hän työntäen uunin luo karttapenkkiä ja rukkia. — Se on minun syntymäkotini. Veljeni on siinä nyt isäntänä... Vieras riisuu turkin ja käy istumaan...

— Jo minä kuulin, puhui vieras hiljaisella äänellä.

lä. — Väylänpään isäntä jo kertoi ja tämä Eemeli lisää tullessamme. Taitaakin olla täällä tavallista, että Suomesta emäntiä haetaan . . .

— Sattuu joskus . . .

— Vaikka suomalaistahan on asutus tälläkin puolen rajan ja suomalaisia asukkaat . . .

— Niin kai ovat, koska samaa suomea puhuvat, mutta tämä uusi polvi oppii aivan ruotsin kieltä . . . koulussa aivan ruotsia opetetaan . . . Siellä on meidänkin Oskari . . .

— Vai niin . . .

Vieraan kasvot synkkenivät.

— Meidän mieskin, vaikkei itse ymmärrä yhtään sanaa ruotsia, on kovassa touhussa, että pojasta täysi ruotsalainen tulisi . . . Tulleeko sitten . . .

Vieras ei virkkanut mitään.

— Suomeahan ne puhuvat kaikki koulun pihalla, sanoi Eemeli. — Eivätkä sano ymmärtävänsä mitä lukevat . . .

— Tjaa, arveli vieras ja kysyi sitten, ikäänkuin haluten puhua muusta:

— No miten käy, emäntä? Saanko jäädä taloon?

— No jo toki. Kun nyt vain ette olisi liian vaativa.

Ei ole Aapeli tässä kotona, vaan mitäpä hänelläkään olisi. . . ja pian kai hänkin tulee. . . On tässä porstua-kamari, jossa kyllä saatte rauhassa olla. . . Mutta ei ole näin talonpoikaisessa talossa. . .

— Vielä mitä, kyllä toimeen tulemme. . . Minä tyydyn ihan samaan ruokaan kuin te itsekin. . .

— Kun rantapato saadaan pyyntiin, niin saatte lohta. . . Ei ole enää pitkää aikaa jäänlähtöön. . .

Karoliina oli jutellessa keittänyt kahvit ja käski vieraan ja Eemelin vierashuoneeseensa. Hänellä oli hopeiset kahvivehkeet, kannut, kerma- ja sokerias-tiat.

Vieras ihmetteli.

— Ne ovat minun matkassani tulleet, sanoi emän-tä. — Isä-vainaja antoi ne minulle, kun olin vireäjal-kainen palvelemaan matkustavaisia, joita myötäensä silloin kulki Väylänpäässä.

— Oliko silloinkin keskieveari Väylänpäässä?

— Siinä on ollut monta kymmentä vuotta.

Kahvia juotaessa sanoi vieras:

— Vai ei ole kuin yksi lapsi, tai ymmärsinkö äsken väärin. . .

— Ei ole kuin se yksi. . . eikä ole ollutkaan useam-

paa. . . Kolmentoista jo on. . . pian on koulunsa käynyt läpi. . .

Vieras ja emäntä jäivät juttelemaan. Eemeli läksi kelkkoineen takaisin Suomen puolelle.

— Vie terveisiä Väylänpäähän! evästi Karoliina, ja kun Eemeli oli painanut oven kiinni, lisäsi hän vieraille:

— Tästä pojasta veljeni toivoo maamiestä. . . Heillä on vanhin poika lyseossa. . . Tämä Eemeli on kahta vuotta vanhempi meidän Oskaria.

— No kuinka Oskarinne oppii ruotsin kieltä? kysyi vieras.

Emäntä laski äänensä melkein kuin supatukseksi:

— Hyväoppinen kun on, niin oppii. Isänsä on kuin hullu, että ruotsia pitää oppia, ja papiksi aikoo kouluttaa, ja Oskarin lahjoilla papiksi kyllä tuleekin. Vaan minä tahtoisin, että Suomeen pitäisi pojan pyrkiä. . .

Emäntä innostui puhumaan Suomen puolesta ja kertoi sinne ikävöivänsä.

— Hyvin usein käyn Väylänpäässä Suomen sanomalehtiä lukemassa, hän sanoi.

Hän läksi noutamaan kuumempaa kahvia, mutta palasi äkkiä takaisin, unhottaen tarjottimenkin pirt-

tiin. Hänen kasvoilleen oli ilmaantunut jotakin pelonsekaista. Hän kumartui vieraan puoleen ja kuiskasi, huulet aivan vieraan korvan ääressä:

— Sanokaa poikaa isänsä näköiseksi. . . siitä se pitää. . . älkääkä muutenkaan panko vastaan sen puheita. . . tuossa ne tulevat nyt kujalla. . . se on semmoinen. . . semmoinen vähän niinkuin — löyhä. . .

Vieras näytti ymmärtävän, nyykäytti päätään ja nousi hänkin mennäkseen isäntää vastaan.

— Hyvä, hyvä, kuiskasi emäntä, joka seurasi vierasta porstuaan.

3.

Vieraalle annettiin huone porstuan perältä. Se oli talon siistin huone, emännän vierashuone, jossa huonekalut ja kaikki muu irtain oli emännän myötäjäisinä seurannut Väylänpäästä.

Maisteri Airisto laskeusi levolle valkoisten lakanain väliin hyvin pehmoiselle vuoteelle. Oli vielä valoisa ulkona, vaikka ilta oli jutellessa kulunut myöhäiseen. Hänen maatessaan sopi suomenpuoleinen ranta näkymään, suuri siististi rakennettu kylä ja sen takaa korkeita, lumipeitteisiä vaarain lakia. Hän ei ollut koskaan käynyt näin kaukana Pohjolassa eikä ollut tätä tämmöiseksi osannut kuvitella.

Ja hän unhotti unta odotellessaan, että oli tullut tänne rajalle kielimurretta tutkimaan valmistaakseen väitöskirjaansa »Tornion murteesta».

Omituisiin oloihin tunsi hän tullessaan.

— Sama lännessä kuin idässäkin, ajatteli hän. — Suomen kieli, ainoa omamme . . .

Mutta sitten hänen ajatuksensa siirtyivät tähän taloon ja talon väkeen.

Hänen mielestään olivat emäntä ja isäntä vastakohtia. Emäntä vilkas ja puhelias, avomielinen, isäntä kuiva kalanpyytäjä, itara ja pöyhkeä. Ei näyttänyt emäntä isosti miehestään pitävän. . . Ruma olikin noin komean emännän mieheksi. . . Mikä lieneekin hänessä ollut puoleensa vetävää, kun emäntä hänet oli miehekseen ottanut? Ehkä tavara? Mutta emäntä ei tuntunut olevan tavarassa kiinni. . .

Sitten muisti pojan, joka isänsä matkassa oli kotiintunut. Poika oli kaunis. Ei ollut mistään paikasta isänsä näköinen, ei ollut äitinsäkään. Hänessä oli jotakin aivan vierasta, varsinkin silmissä ja takaraivolla.

»Sanokaa poikaa isänsä näköiseksi, siitä se pitää. . .»

Ehkäpä onkin niinkuin hän oli arvellut. Poika ei ole *tämän* isännän, vaikka mies näyttää siinä uskossa olevan. . .

Ja hänen tuli kuin sääli emäntää, joka vielä oli pulska ja punakka ihminen, vilkas, kohtelias ja puhelias. Isäntä ei osannut muuta kuin kehua poikaa ja sen ruotsinkielen taitoa.

Hän muisti halveksivan katseen, jonka emäntä loi

mieheensä, kun tämä alkoi nauraa räkättää saatuaan kuulla, että vieraskin piti poikaa isänsä näköisenä.

— Hä-hä. . . vieraan silmään se juuri pystyykin, hä-hä! räkätti hän nauraa, ja pitkän nenän päässä heilui vesisherne.

Vihdoin vieras päätti olla ajattelematta muuta kuin sitä, mitä varten oli tänne rajalle tullut ja pyrkinyt ruotsinpuoleiselle rannalle asumaan.

Ja siihen hän nukkui.

Kun hän aamulla heräsi, oli kirkas päiväpaiste. Aurinko paistoi suoraan idästä hänen akkunastaan huoneeseen.

Talossa oltiin jo toimessa. Hän kuuli ovien käyvän ja porstuasta askeleita. Ja kun hän tarkemmin kuunteli, kuului Isonkosken pauhukin yksitoikkoisena kohinana kuin maan alta. Hän oli nukkunut hyvin, oli tyytyväinen kaikin puolin ja päätti heti ryhtyä työtänsä alottamaan. Nyt ensiksi piti nousta ylös ja lähteä kevätaamuun tuulettumaan.

Silloin koputettiin ovelle ja emäntä tuli kahvitarjottimiseen sisälle.

— Kuulin, että maisteri oli valveella. . . Olette tainnut herätä, kun tästä ovat miehet aamukylmästä met-

sään lähteneet . . .

Emäntä asetti tarjottimen tuolille vuoteen viereen.

Airisto kehui nukkuneensa mainiosti.

Emäntä näytti melkein nuoremmalta nyt kuin eilen. Puku oli siistimpi, näytti uudelta, ja hän oli avopäin, niin että runsas tukka oli näkösällä.

— Onko isäntäkin mennyt?

— Meni se. Patoneuvoja pian tarvitaan . . . Tänään tulee lämmin päivä . . . Pian tulee jälle lähtö . . . Terveiset käski sanomaan. Piti teistä kovasti . . .

— Vai niin, kiitoksia . . .

— Te kun ette pannut vastaan . . . ja sanoitte Oskarin olevan hänen näköisensä . . .

Emännän silmissä vilahti veitikkaa.

Maisteri hymähti. Hän ymmärsi emännän erinomaisen hyvin.

— Oskari! Miksi juuri semmoisen nimen panitte?

— Hänen on panemansa. Kuninkaan kaima siitä piti tehtämän: Oskar Gustaf Adolf.

— Jopa . . . jopa . . . Koreaapa piti olla.

— Niin tietenkin.

Airisto joi kahvia ja sanoi laskiessaan tyhjää kup-

pia takaisin tarjottimelle:

— Maata pannessani en kuullut kosken kohinaa, mutta nyt kuuluu kuin vierestä. . . Sehän onkin tämän joen suurin koski tuossa talon alapuolella.

— Niin on. . . Kuuluu se selvään pirttiin talvella-kin. . . Se on kaunis koski. . . Tässä ihan akkunan alla on virtavin korva. . . Mutta rantapato lyödään aina saunan kohdalle. . . Ja tästä vilahtavat tukkilautat sivu Isoonkoskeen niin nopeasti, ettei miehiä tunne, vaikka kuinka tuttuja olisivat.

Emäntä vilkastui puhuessaan ja meni akkunaan.

— Pian tässä on avovesi. . . ehkä huomenna. . . Oikein ikävöitsee jo silmä virran juoksua nähdä ja korva kuulla kesäisen kosken pauhua, sanoi hän.

— Minä en ole koskaan asunut kosken partaalla. Tämä mahtaa olla suurenmoinen kesäisin.

— Niinkö? Vai ette ole asunut. . . Minusta on kosken kohina niin hauskaa. . . Kyllä te nyt näette. . .

— Niin. . . se tulee olemaan hauskaa.

Hetken kuluttua tokaisi taas emäntä:

— Se luuli teitä semmoiseksi, joka on ryssäin asialla. . . vaan uskoi sentään minua. . .

Airiston huomio kiintyi.

— Onko täällä sitten semmoisia kulkenut?

— Sitä en tiedä, vaan opettaja kuuluu varoittaneen semmoisista, jotka sahoja viilaavat. . .

— Vai niin. Onko se koulu kaukana tästä?

— Tässä se on ihan tuon sakean männikön takana. Yhdeksältä menevät kouluun.

— Meneekö Oskarikin?

— Jo tietenkään. Pirtissä lukee läksyjään.

Kun emäntä poistui, nousi Airisto sukkelaan sängystä.

— Pitääpä huvikseen mennä katsomaan, kuinka suomalaiset ruotsia oppivat, sanoi hän itsekseen ja puki ylleen.

Kun hän tuli pirttiin, oli Oskari jo kouluun lähdössä. Airisto tervehti poikaa ystävällisesti ja katsoi häntä nyt tarkemmin. Hento oli varsi hänellä, mutta ikäisekseen pitkä. Kasvot olivat kapeat, melkein enemmän tyttö- kuin poikalapsen kasvot, ja silmät syvänsiniset. Otsa oli korkea ja kasvojen ilme vakava.

Hän puhutteli Oskaria tuttavain tavoin ja virkkoi, että hänkin lähtee aamukävelylle. Ehkä käypi koululla asti.

— Koulun pihalta näkee Isonkosken aaltoja, kun

arvannette katsoa, sanoi emäntä.

He lähtivät.

Emäntä seurasi heitä porstuaan ja jäi portaille seisomaan, kun he poikki pihan kävelivät.

Kansakoulu oli mäenkukkulalla, komea kaksikerroksinen rakennus, jonka suuret akkunat loistivat Suomen puolella kulkevan silmään kuin minkä kuninkaanlinnan. Tie Portaankorvasta vei mutkaisena talon säästömännikön halki koulun ohi valtatiehen.

— Onko siellä montakin oppilasta? kysyi Airisto Oskarin puoleen kääntyen.

— Ei ole nyt neljääkymmentäkään. . . Talvella erosi muutamia.

— Minkätähden?

— Eivät oppineet ruotsia lukemaan.

— Oskari taitaa osata?

— Osaan minä. Mutta osaan minä suomeakin. Minulla on suomalainen laulukirjakin. Siinä on paljon kauniita suomalaisia lauluja. . . »Saimaan rannalla» ja paljon muita.

— Keneltä Oskari on niin hyvän kirjan saanut?

— Väylänpään Eemeli antoi.

— Vai niin. No mitä teillä nyt on läksynä?

— Könyng Kaarl ten tolftesta . . .

He saapuivat lähelle koulua. Sieltä kuului lasten huutoja ja isoäänistä puhelua. Koulurakennuksen etelänpuoleisessa päässä oli iso, sula täplä. Siinä olivat pojat seinärahalla ja toiset nappia kuoppaan heittäjänä.

Oskari ei mennyt poikajoukkoon. Hän juoksi kirjoihin suuria rappusia kouluun, mutta Airisto kävi poikain puheille.

Oudon herrasmiehen näkemisestä taukosi ääni ja leikki ja pojat jäivät paikoilleen seisomaan. Joku tervehti lakkia nostamalla, mutta useimmat pitivät lakit päässään. Katselivat vierasta pitkin, kysyvin silmäyksin.

— Hyvää huomenta, pojat! tervehti Airisto.

Silmänräpäyksessä tapahtui poikalaumassa muutos. Suut menivät hymyyn, ja Airisto kuuli supatuksia:

— Ei se olekaan ummikko. . . suomea puhui.

Lasten kasvot loistivat. He alkoivat keskenään puhua — selvää suomea, jokivarren murretta.

Eräs vikkellä poika rohkaisi he ja kysyi:

— Suomen puoleltako te olette?

— Suomesta minä olen. Suomestahan tekin olette?

Pojat tirskahtivat nauramaan. — Tuo Honkamaan poika on Suomen puolelta . . . Me muut olemme tästä kylästä.

— Mutta suomeahan te puhutte kaikin . . .

Kukaan ei vastannut.

Äskeinen rohkea poika sanoi:

— On täällä yksi ummikko . . . tuo tyttö tuossa . . . se ei ymmärrä vielä suomea . . . se on viskaalin Tyyra . . . vasta talvella tullut kouluun . . .

— Jo se hyvin ymmärtää . . . Ymmärräthän, Tyyra? puolusteli toinen poika Tyyraa.

— Jo mie vähäsen, sanoi Tyyra, mutta Airistosta näytti, että tyttö oli häpeissään.

Häpesikö hän sitä, että osasi suomea, vai sitäkö, ettei osannut? Jälkimmäinen näytti Airistosta otaksuttavammalta.

Pihan toiselta puolelta kuului samassa kouluun saapuvien toisten poikain huuto:

— Jo »Fyyfinska» tulee!

Se oli koulun opettajatar, pitkä, laihanlainen nainen, jolle pojat olivat antaneet »Fyyfinskan» nimeksi siitä, että tämä aina häpäisi suomea puhuvia lapsia sanoilla: fy finska!

Airistolla meni suu nauruun.

— Taitaapa kulua aikaa, ennenkuin suomalaispojistamme on kaikki »finska» kadonnut, ajatteli hän.

Lapset juoksivat vauhdilla sisälle.

Hän kääntyi takaisin kujaa kohti ja ehti juuri ulos toisesta kujasta, kun opettajatar toisesta käveli pihaan.

Männikköön, lähelle koulua hän seisahtui. Otti paperossin esille ja mietiskeli. Mietti paljon semmoista, joka ei kuulunut hänen väitöskirjaansa . . .

Hetken kuluttua hän kuuli koulusta urkuharmoin soittoa ja erotti naisäänen, joka veisasi ruotsinkielistä aamuvirttä.

Tietämättä nousi rinnasta raskas huokaus, silmä haki etäisiä Suomen puolen vaarain lakia, ja korva kuuli kosken kohinan. Siinä kohinassa tuntui nyt kuin valituksen voihkinaa, raskaan raskasta huokausta, jota ei kukaan ymmärtänyt ja joka ei kenenkään sydämeen koskenut.

Hän käveli verkalleen Portaankorvaan viepää tietä pitkin, painava tunne rinnassaan.

Kun hän saapui takaisin taloon, havaitsi emäntä hänen miettivissä sinisissä silmissä omituisen, kai-

honselkaisen katseen ja kasvoilla kuvastuvan jäykän ilmeen.

Hän katsahti kerran vierastaan silmiin. Ja hän luuli ymmärtävänsä syyn muutokseen.

— Miltä koulu näytti? kysäisi hän.

— Kovin on komea . . .

— Mitä muuta näitte?

— Minä näin hyvin paljon . . . hyvin paljon, josta tahtoisin . . .

— Isännällekö puhua? Ei! Älkää millään muotoa . . . Veljelleni, Väylänpään isännällekin, on ikuisesti suuttunut . . .

— Semmoinenko on?

— Niin on. Ei maksa vaivaa sen hupsun kanssa puhua.

— Olkoon niin, sanoi Airisto, mutta hänestä tuntui, ettei hän nyt ymmärtänyt emäntää.

— Minä sen tiedän, joka sen villin kanssa tässä olen kolmetyöistä vuotta taistellut.

4.

Viikon päivät oli maisteri jo asunut Portaankorvassa.

Eräänä iltana, kun hän oli lopettanut kirjoittamisensa, kävi hän pirttiin puheille.

Isäntä kutoi nuottaa, Oskari luki historiasta Kaarle XII:n Norjan-retkestä, ja emäntä toimitteli illallista.

Hän istahti keinutuoliin, joka oli keskellä lattiaa, ja virkahti:

— Tänäpä on sulanselkä pitennyt paljon. . . nyt jo ulottuu alemmaksi taloa.

— Viikon päästä on jäänlähtö, sanoi isäntä. — Ja minun merkkini pitävät paikkansa.

— Nouseekohan iso tulva? kysyi maisteri.

— Luulenpa nousevan. Ylimaassa on kerrottu olevan paljon lunta, ja lunta on vielä täälläkin, niin että kun äkkiä suveaa, niin puhaltaa siitä vettä jokeen.

— Mahtaa olla hauskaa nähdä oikeaa jäänlähtöä!

Emäntä ehti nyt vastaamaan:

— On siinä joskus semmoinen mylläkkä, että päättä huimaa, kun rannalta katsoo. Tulee joskus korkei-

na tulvakeväiminä kokonaisia heinälatoja. Tästä vielä eheänä pääsevät sivu, mutta Isossakoskessa murenevat yksin hirsin . . .

Oskarikin näytti kuuntelevan heidän puheitaan.

— Luepas Oskari ääneesi, että tämä maisterikin kuulee, että lähtee sieltä ruotsia kuin vettä . . .

Oskari näytti tulevan hämilleen.

— Olen minä kuullut, ehti vieras Oskarin puolesta vastaamaan. — Hyvin lukee!

— Onpa kumma! Paras oppilas koko koulussa, sanoi isäntä ja lisäsi sitten Airistoon kääntyen:

— Siitä on tullut minun velivainaanani lahjainsa puolesta. Niin hyvä muistin lahja on Oskarillakin. Velivainaja osasi raamatun ulkoa . . .

— Osasipa se . . . vai ulkoa!

Airisto myönteli kaikkeen. Emäntä kääntyi selin ja toimitti jotakin, joelle katsellen.

— Menisi tässä useampikin poika näin isossa talossa, sanoi Airisto.

Aapeli hymähti.

— Mitäpä niistä niin monesta! Kun on yksi ja hyvä, niin se riittää.

Sen sanottuaan hän ratkesi nauramaan.

— Onpa niinkin, hymähti Airisto.

Isäntä pyyhkäisi vesisherneen nenänsä päästä ja puhui, muka ainoastaan Airistolle, vaikka sen muutkin kuulivat:

— Minä sanoinkin heti, kun poika syntyi, että jopa tuli minun näköiseni ja velivainaan lahjainen. Karoliina väitti silloin vastaan, vaan jo on aikoja sitten uskonut.

Ja sille hän taas nauroi niin, että vesisherne ilmausi nenänpäähän.

Airisto näki emännän punastuvan ja hänen silmiensä iskevän tulta.

— Piispa kun kävi mennä kesänä täällä, niin tulkin kautta minulle käski sanoa, että kouluta Oskari papiksi. »Siitä tulee hyvälahjainen pappi tänne rajalle», oli sanonut. No minä sanoin, että ei tarvitse taloa liikuttaa, jos poika papiksikin koulutetaan. Karoliina muka sanoo, että ei kouluteta, että kuka talon perii, vaan mieleistä on Karoliinallekin . . . niinkuin maisteri hyvin ymmärtää. . . Se on vähän juonikko, tämä Karoliina. . . Ja saatan minä vieraalle sanoa, että kauan kesti ennenkuin suostui tulemaan emännäksi tänne Portaankorvaan. . . Mutta jopa viimein tuli, melkein

pyytämättä. . .

Nyt ei emäntä enää hillinnyt itseään. Hän oli suuttunut, niin että oli aivan kalpeana ja ääni värähteli, kun hän tiuskaisi:

— Ole tuossa lörpöttämättä. . .

Oli siihen sanomaisillaan lisääkin, mutta isäntä ehti kivahtaa:

— Pidä sinä suusi! Minä puhun maisterille, en minä sinulle puhu.

Isännän naama muuttui tulipunaiseksi, ja niska notkahti taaksepäin. Airisto huomasi, että Oskari kalpeni ja katsoi isäänsä pelokkain silmin, vapisevin huulin.

Emäntä poistui kiireesti pirtistä, ja isäntä virkkoi:

— Tässä nyt vaimoväki rupeaa vastaan tinkamaan ja juonittelemaan!

Airiston tuli paha olla. Häntä ilette ja hänen tuli sanomaton sääli emäntää ja Oskaria, joiden hän nyt ymmärsi olevan isännän orjina. Hän nousi ja meni sanaakaan puhumatta kamariinsa.

Yksi asia häntä ihmetytti. Että emäntä oli alistunut tuommoisen puolihupsun miehen käskettäväksi! Semmoinen selväjäärkinen, roteva ihminen!

Mutta toinen taisi olla peto, peto sydämeltään ja peto voimiltaan. Kuinka mahtoikaan emäntä parka kärsiä tuommoisen raa’an miehen parissa!

Vastahakoisesti alkoi hän syödä illallista, jonka emäntä hänelle oli huoneeseen asettanut.

Todellakin oli hän sattunut omituisiin oloihin ja kummallisten ihmisten pariin.

Hän istahti syötyään akkunan viereen ja katseli joelle, jonka jää oli alkanut muuttua vedenväriiseksi. Siitä luisti silmä Suomen puolelle, kylälle ja kyläntakaisiin vaaroihin. Joki oli Portaankorvan kohdalta kapea, niin että selvään erotti Suomen puolen maantiellä kulkijat. Hänen silmänsä viivähti vaarain lakien huipuilla, joiden lumi vielä pohotti sinisen valkoiselta vaaleampaa taivasta vasten, kierteli kylää, jonka ohi tie kulki, nyt mustalta nauhalta näyttäen, mutta lopulta jäi katse Väylänpään taloon, joka oli kylän upein. . . Siitä taas ajatukset lensivät tämän talon emäntään, joka oli Väylänpäästä kotoisin.

»Tuli melkein pyytämättä», oli isäntä sanonut.

Ainakin täytyi olla niin, ettei Oskarin isä ollut tämän talon isäntä. Saattoi olla emännällä joku nuoruden unelma, josta. . .

Hän ei ajatellut sen pitempään, mutta sanomaton sääli hänen oli emäntää. Ja mielessään hän päätti, että kun hän on jäänlähdön nähnyt, siirtyy hän Suomen puolelle ja matkustaa Lappiin. Hän olikin saanut jo sanavarastoonsa paljon lisiä ja toivoi ylempänä joki-varrella löytävänsä enemmän.

Hän ei ollut kuullut emännän palaavan takaisin.

Ehkä meni johonkin itkemään! Ei ollut hän kertakaan emäntää nähnyt itkeneen näköisenä, mutta ehkä nyt. . .

5.

Emäntä juoksi suoraan navettaan, häveten itseään ja miestänsä. Viha, joka kauan oli kytenyt isäntää kohtaan, nousi nyt semmoiseen voimaan, että hänen täytyi molemmin käsin painaa rintaansa.

— Se häpäisee itsensä ja minut!

Hänen kätensä pusertui nyrkkiin, ja sama ajatus, sama toivomus, joka aina salaisena oli rinnassa kytenyt, nytkin sinne tuli. Kun se kuolisi. . . hukkuisi. . . suistuisi pää edellä padolta koskeen!

Mutta ei sen loppu ole likellä, ei, ei! Ennen rääkkää minut ja poika paran, jonka puolikuoliaaksi on pelottanut. . .

Haa! Sinä vanha, pirullinen ilkimys!

Hän puristi nyrkkiään ikäänkuin toivoen siitä helpotusta. . . Se helpottikin. Hänen ajatuksensa saivat toisen suunnan.

— Kyllä maisteri nyt on selvillä, nyt ymmärtää! Minä näin sen hänen silmänsä luomista, että hän ymmärsi. . . ymmärsi, ettei Aapeli *sopinut* minun poikani isäksi. . . Mutta olipa viisas! Ei vastaan pannut, ei

sanallakaan!

Ensimmäisestä sanastani jo pääsi käsitykseen, kuinka hupsua on kohdeltava! Ei olisi moni niin vähästä ymmärtänyt! Mutta tämä hoksasi, ei ollut suotta maailmaa kulkenut eikä oppinut. . .

Mitä mahtoikaan ajatella!

Helsingistä on kotoisin! Sieltä oli hänkin! Tietäisikö? Tuntisiko? Uskaltaisinko kysyä?

Uskallan. . . uskallan. Siivo ja viisas mies! Ehkä hyvinkin tuntee. . . ehkä tietää jotakin. Samanikäiseksi mieheksi uskoisin tämänkin, mutta ei ole tämän katse niin kirkas ja kiehtova, ei otsa niin kaareva eikä käynti niin uljasta kuin oli hänellä. . .

— Jos huomisaamuna. . . kun miehet menevät metsään. . . Manta navettaan. . . Oskari kouluun. . . jos silloin suoraan kysyn. . . Luulisikohan hulluksi!

Ei luule, sen uskon. Hänen katseensa on ystävällinen, hän ymmärtää, että kärsin. . . Oi ihanaa olisi tietää että hän elää!

Hän joutui navetasta pihalle ja seisahtui siihen.

Koski ulvoi, tohisi niin, että korvissa soi, kun lisäksi myötätuuli auttoi sen ääntä taloon päin.

— Ulvo nyt siellä ja uikuta, huuda ja riehu. . . tulen

minä. Kohta on kevät ja kohta on kesä! Ah sentään! Huomisaamuna minä kysyn. . . kysyn minä. Se on viisas ja pitkämielinen mies. Ei laverra tietojaan. . . ei sanallakaan kenellekään hiisku. . . menee menojaan takaisin omaan maahansa. . . Ei kukaan saa tietää, mitä Portaankorvan emäntä jutteli ja mitä kysyi. . .

Aamulla kysyn!

Silloin näki hän Oskarin tulevan portaille ja heräsi kuin unesta. Akkunan läpi hän näki isännän pistelevän käpyä.

— Maisteri kysyi äitiä, sanoi Oskari.

— Lapsi kulta. . . minä tulen.

Hän pyyhkäisi kerran kasvojaan, jotka tuntuivat palavan kuin tulenliekissä.

Kun hän tuli pirttiin, naurahti isäntä.

— Paneppa illallinen pöytään ja sitten levolle joka sorkka!

Emäntä alkoi sanaa puhumatta toimittaa.

Seuraavana yönä ei häntä nukuttanut.

Kun miehet aamulla varhain nousivat metsään lähteäkseen, oli hänellä jo kahvi valmiiksi keitettynä ja eväs pantuna metsämatkaa varten.

Hän toivoi vain, että miehet pian lähtisivät.

Isäntä oli nyt hyvällä tuulella. Maisteri oli illalla, kun hän iltasen jälkeen oli käynyt puheilla, kehunut taloa hyväksi, poikaa hyväoppiseksi ja isäntää erinomaisen toimeliaaksi.

— Se kirjoittaa kaikenlaisia sanoja, joita sanoi tarvitsevansa, jutteli isäntä rengeilleen aamukahvia juottaessa. — Oppinut mies on ja sanoi, että hyvä on että poika oppii ruotsia, hyvä että oppisi vaikka viittä kieltä. Ei tämä maisteri hauku koulua eikä kummastele, että Ruotsissa ruotsia opetetaan ja puhutaan.

Emäntä kuunteli toisella korvalla isännän puhetta, mutta toisella kuuluiko maisterin kamarista liikettä.

Miehet läksivät metsään. Kevätaamu oli kylmäkö, ilma kirkas ja aurinko oli noussut kuin hymyten itäisten vaarojen takaa.

Kun kulkusten kilinä lakkasi kuulumasta, riensi emäntä takaisin pirttiin.

Oli aina kuin paino olisi pudonnut sydämeltä, kun isäntä kotoa lähti. Nyt tuntui vielä enemmän kuin koskaan ennen.

Oskari nukkui vielä sängyssään. Emäntä meni vuoteen viereen ja katseli kostein silmin poikaansa.

— Oma poikani. . . oma poikani. . . ei ole isäsi se, jota isäksi sanot. . . Kaukana on sinun isäsi. Rakastaisi sinua ja pois kutsuisi tuon pedon pesästä, jos tietäisi. . . Mutta kasva ja vartu vielä! Silloin. . . silloin puhkeaa rintani koski pauhaamaan, silloin saat tietää isäsi ja silloin tämäkin täällä, joka itseään luulee isäkseksi, saa kuulla, ettet ole hänen poikansa. . . Ah sentään! Kunpa rientäisi aika!

Hän veti vielä peitettä pojan päälle. — Se raukka pelkää tuota koljattia ja laihtuukin. . . poika parka, raukkani! Mutta onpa sinulla oman isäsi kauniit silmät ja korkea otsa, ja vartesi vielä varttuu yhtä norjaksi kuin on isälläsikin. . .

Hän laittoi kahvitarjottimen reilaan ja kävi oven takana kuuntelemassa, kuuluisiko maisterin kamarista liikettä.

Hereillä jo oli.

Emäntä kuuli hänen rykäisevän ja vetävän tulitikkuun tulta.

— Nyt. . . nyt!

Hän melkein vapisi sisällisestä innosta, kun hän kahvitarjotin kädessään astui maisterin huoneeseen.

Airisto huomasi heti, että emäntä oli joko valvo-

nut tai itkenyt. Kasvotkin olivat kalpeammat, ja jonkunmoinen hermostuminen, jota hän ei ennen ollut huomannut, näytti emäntää vaivaavan.

Karoliina oli käskemättä istahtanut tuolille. He olivat puhuneet ilmasta, pian tapahtuvasta jäänlähdöstä ja siitä, että isäntä oli renkeineen mennyt metsään, nyt loppuja patoneuvoja noutamaan.

Emäntä istui pitkän aikaa ääneti. Näkyi, että hän taisteli. . . sanoisiko vai eikö sanoisi. Vihdoin hän kysyi:

— Helsingistähän maisteri sanoi olevansa?

— Sieltä olen. Kuinka niin?

Maisterin koko olento, vakava katsanto ja äänen sointu herättivät emännässä luottamusta.

— Tunsin kerran erään helsinkiläisen. . . Se oli silloin kun olin kotona Väylänpäässä. . . Ajattelin kysyä, tuntisitteko hänen nimistään herraa. . .

— Tunnenhan minä monenkin nimellisiä. . .

Hän loi emäntään pitkän, kysyvän katseen.

— Kaarlo Laukka oli nimeltään. . .

Emännän ääni värähti sitä sanoessa.

Airistokin näytti hämmästyvän. Ja hänen ajatuksensa lensivät sinne tänne, niin ettei hän heti ehtinyt

vastaamaan.

— Ylioppilas oli silloin . . . pitäisi olla teidän ikäisenne mies, mutta pitempi . . .

— Tunnen oikein hyvin . . . Kaarlo Laukka . . . Koulutoveri . . . ylioppilastoveri . . .

Hän huomasi emännän silmäin sädehtivän, poskille kohosi puna, ja hän nousi istumasta ikäänkuin ilon pakotuksesta.

— Eläneekö vielä?

Emännän katse oli melkein rukoileva.

— Elää . . . on isossa virassa . . .

Hän katsahti emännän silmiin ja ymmärsi, että emäntä aavisti hänen ajatuksensa, ja ikäänkuin he jo ennen olisivat asiasta keskustelleet, sanoi hän:

— Toden totta! Kaarlo Laukkahan oli täällä Pohjolessa ensimmäisenä ylioppilasvuotenaan . . .

Taas hän katsoi emäntään.

— Ja Oskari on hänen poikansa . . . ?

Airiston ääni oli ystävällinen, ja hän katsoi emäntää suoraan silmiin.

— Kuinka minun poikani voisikaan olla . . . tuommoisen . . .

He olivat kumpikin pitkän aikaa ääneti.

— Kyllä minä sitten kaiken muun arvaan, virkahti Airisto.

Emännän silmät kostuivat, mutta itkua ei tullut. Hän oli näinä vuosina oppinut kaikki salaamaan.

— Jos se aavistaisi, että . . . että Oskari ei ole hänen poikansa . . . niin tappaisi minut. Mutta minä olen hänet pettänyt, ja sen vuoksi onkin elämäni . . . niinkuin olette nähnyt . . .

Airisto ei osannut mitään sanoa. Emäntä näytti arvaavan toisen ajatuksenjuoksun, koska virkkoi:

— Teille puhuin . . . kun teki mieleni kysyä hänestä . . . En ole muille sanonut enkä kohtalostani kertonut. Mutta luotan teihin . . . Viette salaisuuteni mennessänne?

Emännän silmät etsivät Airiston katsetta.

— Siitä saatte olla varma. Otan osaa teidän kärsimiseen ja ymmärrän teidät hyvin . . .

Silloin sai emäntä kuin uusia voimia ja sanoi hehkuvien poskin:

— Kerran se saapi kuulla, kenen poika on . . . vaan vielä ei sovi . . . poika on vielä nuori maailmalle, mutta jahka varttuu . . . Odotan ja kärsin . . .

Hän nousi lähteäkseen.

— Kuinka kuitenkin rupesitte vaimoksi. . . tuommoiselle. . . ? kysyi Airisto.

— Kas siinä se onkin! Muka kunniaani pelastaakseni. . . vaikka silloin jo tunsin miehen ja tiesin hänet pedoksi. . .

— Ja hän todella uskoo Oskaria omaksi pojakseen? Airisto vähän hymähti.

— Uskoo. Olen hänet saanut siihen uskoon. . . Sen verran on hän löyhä. . .

— Ja Oskari?

— Uskoo myöskin. Mutta hän saa kerran tietää isänsä. . . eikä tule hänestä koskaan pappia Ruotsin puolelle. . . Siitä asiasta minä kyllä huolen pidän. . .

Emäntä meni. Airisto jäi miettimään mitä oli kuulut.

Ja nyt hän muisti, että Kaarlo Laukka oli kerran kertonut, että hän pohjoisella matkallaan tapasi reippaan Pohjolan tyttären. . . Silloin oli kestikievari Väylänpäässä. . . Laukka oli kylässä ollut puolen kesää.

— Se on se vanha tarina. . . vanha tarina. . . Mutta sääli on poikaa, joka näyttää niin surumieliseltä. . . Aivanhan hänellä onkin samanlaiset silmät ja päänmuoto ja hiukset. . .

Ja hän päätti mielessään, että viepi kuin viepikin terveiset Laukalle. . .

Kun emäntä tuli pirttiin, oli Oskari jo noussut ja luki läksyjään.

Kuinka liekin emännän silmään nyt erittäin kiintynyt se, että Oskari oli tänä talvena tullut yhä enemmän isänsä näköiseksi. Tuossa kun istui pöydän päässä lukien, oli kuin olisi *hän* ollutkin. Vaaleat hiukset, jotka olivat vähän kiharat, olivat kammatut pystyyn taaksepäin, niin että korkea otsa sopi näkymään. Ne olivat *hänen* hiuksensa, *hänen* otsansa ja silmänsä. Koko olento, päänmuoto ja vartalon asento muistutti hänestä semmoisena kuin Karoliina hänet usein näki. Hän istui Väylänpään vieraskamarissa kirkkaana kesäaamuna juhannuksen jälkeen ja kirjoitteli. . . Karoliina hommaili pihasalla. . . Hän nosti katseensa kirjoituksestansa, huomasi Karoliinan pihalla. . . Silloin hän hymyili. . .

Ah! Se kesä ei koskaan mielestä hälvene!

Hän lähestyi Oskaria, kaulaan kätensä laski, otsalle suuteli ja sanoi:

— Äidin oma poika! Rakastathan äitiäsi?

Oskari katsoi vähän oudoksuen äitiinsä, joka hyvin harvoin näinä aikoina oli suudellut.

— Rakastan minä, sanoi hän ja otti äitiään kaulasta.

— Enemmänkö rakastat kuin isää?

Hetken päästä Oskari vastasi:

— Isä on välistä niin kova. . . On sentään hyväkin. . .

Karoliina suuteli kerran vielä ja sanoi lämpimästi:

— Rakasta sinä äitiäsi. . . Äiti rakastaa sinua niin. . . kyllä sen kerran saat nähdä. . .

Isän poissa ollessa liikkui Oskarikin vapaammin. Uskalsi leikkiäkin ja puhella iloisemmin. Hän oli oppinut pelkäämään isää ja säpsähti joka kerta, kun äänen kuuli, vaikkei isä hänelle koskaan kova ollut. Mutta hän muisti aina, kuinka isä äidille karjui ja vähän viistoon katsovilla silmillään tähtäsi. Ja silloin hän aina mielessään suuttui isälle äidin puolesta. Joskus muisti hän itkeneensäkin, kun isä torui äitiä.

Nyt semmoiset tapaukset johtuivat hänen mieleensä ja hän kysäisi:

— Minkätähden isä aina karjuu äidille? Eipähän karju piika-Mantalle.

— Se on sen luontoinen isä. . .

— Minun laulukirjani on kadonnut, äiti. Näinä päivinä on kadonnut kirjain joukosta. . . Onkohan isä ottanut niinkuin otti senkin »Pohjan piltin», jonka Väylänpään Eemeli antoi, ja heitti uuniin. . .

— Ehkä on ottanut. Ei se salli sinun suomalaisia kirjoja lukevan. . .

— Minkätähden ei? Jos se tietäisi, mitä maisteri sanoi, kun kouluun menimme yhdessä eilen aamulla.

— Mitä sanoi?

— Sanoi, että rakasta vain Suomea ja suomenkieltä. . . se on äidinkielesi, sanoi. . .

— Niinkö sanoi! Oikein puhui! Rakasta vain Suomea ja suomenkieltä. . . se se onkin äidinkielesi, ja isäsikin kieli. . .

Ja emäntä suuteli vielä kerran pojan pehmoisia vaaleita hiuskiharoita.

Koko päivän tuntui hänestä olo keveämmältä. Hän teki töitään hyräillen, mutta mielessä poltti ja pakotti kummallisia, outoja ajatuksia, ja rohkeita tuumia, joista ei ennen ollut mitään tiennyt, risteli hänen aivoissaan.

6.

Yhtäkkiä loppuivat kirkkaankylmät aamut. Taivaan vaalea sini muuttui harmaaksi, pohjatuulen palkeet väsyivät. Eteläinen alkoi liehua, lauha tuuli puhalteli, ja harmahtava taivas viskoi vettä.

Koski tiesi aikansa tulleen. Yhtenä ainoana yönä puhdistui jäistä Portaankorva ja muuttui virtavaksi ränniksi Isoonkoskeen asti.

Tulva alkoi nousta, jäälauttoja vihkaisi sivu Airiston akkunan, ja virran viri kierteli törmän tasalla.

Isokoski riemuitsi. Sen uikuttava ulvominen oli muuttunut vapauden riemulauluksi, ja sen äänessä kajahteli kuin irralleen päässeen jättiläisen karjunta. Se ei tohissut enää, eikä tukahtuneesta rinnasta nousut sen ääni, joka paisui ja koveni yötä päivää. Valkoisena vaahtona myllersi koko koski, nieli kuin nälkäinen jalopeura ränniä pitkin tulevia jäitä. Ne murenivat sen hampaissa pieniksi hilseiksi, ja sen suupielistä roiskui vaahto molemmille rannoille, roivi yli niemen nenän ja näytti nousevan korkeuteen. Pihalle saattoi nyt tulvan noustua nähdä Isonkosken pyör-

teet ja valkoharjaiset laineet.

Airisto käveli pitkin rantoja luonnon mahtavia voimia ihailen. Hän seiso i saunan luona, jonka porraskiven editse nyt virta vier i, ja katseli joelle, joka törmäin tasalta vei vettä Isoonkoskeen, käveli joskus Isonkosken äyräällekin nähdäkseen kuinka koski ruhjoi pirstoiksi kaiken mitä Portaankorva jaksoi sen kitaan kuljettaa. Se oli kamalaa leikkiä, ja tuntui puistattavan koko olemusta.

Usein tapasi hän emännän joelle ja koskelle päin katselemassa. Kerran osui emäntä rannalle, kun hänkin sinne käveli. He eivät olleet *siitä* asiasta sittemmin puhuneet. Ei ollut emäntä alottanut, eikä tahtonut Airistokaan mitään puhua. Hän oli jälestäpäin tavannut emännän yksin miettimässä, milloin talon miesväki oli poissa.

Emäntä oli pessyt vaatteita ja huuhtoi nyt niitä väkevässä virrassa saunan porraskivellä seisoen.

Jäät olivat menneet menojaan, tulvakin oli tänään hiukan laskenut. Portaankorvassa virtasi vesi kuin rauhallisempana eikä Isonkosken pauhu kuulunut nyt niin villin-riemukkaalta kuin niinä päivinä, joina jäät sen kitaan murenivat.

Emännän käsivarret olivat paljaat kyynärpäihin asti, hän oli avopäin, tuuhea tukka vähän epäjärjestyksessä.

Airisto käveli viereen.

— No nyt ovat jäät menneet, — sanoi hän. Näin suurenmoista luonnon leikkiä en ole koskaan nähnyt.

Emäntä pyyhkäisi saippuavaahdon käsivarsistaan ja virkkoi:

— Niin on, ja tulvakin alkaa pian laskea. Kohta aletaan rantapatoa lyödä.

Hän ei katsonut Airistoa silmiin, mutta hetken kulluttua hän lisäsi:

— On joinakuina keväiminä vielä rajumpaa jäänlähtö. . . Tältäkin paikalta ovat jäät vieneet saunan. . . Olin silloin tyttärenä Väylänpäässä, mutta hyvin muistan. . . Me lapset juoksimme katsomaan tuohon törmälle. . . tuohon vastapäätä. . . Suuri jääteli tuli vinhaa vauhtia rantanivaa pitkin. . . kerran vain hipaisi saunaa, joka oli puolitiestä tulvassa. . . näytti nurkkaan vain koskevan. . . silloin vierähti sauna tältä paikalta juuri kuin hattu miehen päästä. . .

— Jopa se oli. . . Tämä sauna on siis tämän nykyisen isännän tekemä?

— Sen tämä on. Tälle kohdalle rantapato lyödään.

— Vai niin. . .

— Mutta tulvan täytyy vielä laskeutua. . . sitten vasta aletaan padon lyönti. Tuossa ovat törmällä kaikki patoneuvot valmiina kuivumassa.

Emäntä alkoi uudestaan huuhtoa.

— Eipä näkynyt miehiä kotosalla, sanoi Airisto hetken kuluttua ja lisäsi sitten melkein yhteen me-noon:

— Lienevät jo kylällä veneet vesillä, että poikki pääsisi. . . Huomenna aion lähteä. . .

— Huomennako jo? Suoraanko Helsinkiin?

Emännän käsi liikkui nyt huuhtoessa nopeasti.

— Käyn Lapissa päin ensin. . . viikon pari vii-vyn. . . sitten palaan Helsinkiin.

— Sinne suureen maailmaan. . .

Emännän ääni värähti, Airisto kuuli sen, vaikka emäntä koettikin sitä salata. Hänen olisi tehnyt mieli emännälle jotakin sanoa, lohduttaa, puhua Oskarista, jonka tiesi olevan emännän sydäntä lähinnä, mutta oli jokin, joka esti ja jonka vuoksi hän ei voinut.

He olivat pitkän aikaa ääneti, emäntä huuhtoen vaatteita, Airisto istuen kivellä paperossia poltellen.

Hän näki selvästi, että emännällä olisi halu jotakin kysyä, puhua *siitä* asiasta, mutta joko ei tahtonut tai katsoi hänet liian vieraaksi kertoakseen hänelle asioitansa.

— Olisi ollut hauska vielä viipyä, mutta en jouda, sanoi Airisto vihdoin. — Olisi ollut hauskaa nähdä tukkilauttojen ohi porhaltavan ja muutenkin. . .

— Kyllähän tässä kohta liike alkaa. Heti tulvan laskeutta alkavat tukkilautat tulla ylimaista. . . Ja pianhan olisi lohenaikakin. . . Tästä padosta melkein aina saadaan ensiksi. . . Ja pian tulva laskee, kun kerran rupeaa laskeumaan. . .

— Paljon olisi katsottavaa. . .

— Mutta ei ole aikaa. . . Taitaa jo tuntua ikävältä?

— Ei toki. Olisin kuitenkin suonut, että olisin isäntään paremmin tutustunut, mutta hänellä on omat hommansa. . .

— Eipä sen puheista taida vieras viisastua. On siksi. . .

Airisto päätti puolustaa isäntää.

— Mutta onhan hän toimellinen mies, joka hoitaa talonsa hyvin. Ja taitaa kerätä varojakin?

— Siihen kyllä on toimellinen. Vaan olettehan näh-

nyt hänet minkälainen on muuten.

Emäntä sanoi sen halveksivalla äänellä.

Kun he taas olivat hetken olleet vaiti, kysyi Airisto:

— Mistä hän on saanut päähänsä sen, että tahtois olla ruotsalainen ja saada poikansa papiksi Ruotsiin?

— Tämän puolen herrat, pappi ja kansanopiston johtaja, ovat sen hänen päähänsä saaneet. . . Siinä hän sen löyhyys juuri tuntuukin. . . se uskottelee itsekin olevansa ruotsalainen, mukamas, kun on tältä puolen jokea kotoisin. . . Ja siitä asiasta meillä ensi kerran tulikin tosi riita, kun minä halusin poikaa Suomen puolen kansakouluun. . .

Airisto kuunteli tarkkaavasti emännän puhetta, mutta omasta puolestaan hän ei arvellut asiasta mihinkään päin.

— Nyt se teki kauniin työn viimeiseksi. . . alotti emäntä uudelleen.

— Minkä teki?

— Löysi Oskarin kirjojen joukosta suomalaisen laulukirjan ja heitti palavaan uuniin. . . Ja minua kiusa taksensa se sen teki. . . Kai ovat herrat senkin hänelle opettaneet. . .

Emäntä oli huuhtonut vaatteet, väänsi niistä liian

veden pois, latoi vasuun ja aikoi lähteä asettamaan niitä kuivumaan.

Airisto oli omissa mietteissään, mutta ennenkuin he lähtivät taloon päin, kysyi hän:

— Eikö sitä patoa tukkilautat tyrkkää mensesään, kun kerroitte lauttojen kulkevan hyvin likeltä rantaa?

— Ei ole minun aikanani sattunut kuin kerran, eikä silloinkaan tullut ihmishengen vahinkoa. Mutta on siitä padon päältä, kesää ennen kuin minä tulin tähän taloon, hypännyt mies väylään. . . Tältä puolen saunan oli potkaissut juoksemaan, vihkaissut hirveää vauhtia saunapolkua ja siitä jyrkkää alas padolle ja padon päähän. . . ja siitä potkaissut puolijokeen. . .

Emäntä kertoi Kivi-Santerin kuoleman yksityiseikkoja myöten, kertoi niin vilkkaasti ja innolla, kuin olisi sen silmäinsä edessä nähnyt. Hänen äänessään tuntui sellainen sävy, kuin hän olisi hyväksynyt Kivi-Santerin teon. Kun he tulivat pihaan, juoksi Oskari heitä vastaan, kirjat kainalossa tullen koulusta, ja huusi:

— Kahden päivän päästä loppuu koulu!

Pojan kasvoille oli kohonnut puna, ja silmät loisti-

vat. Hän oli todella kaunis miehen alku.

Hän juoksi viemään kirjojaan sisälle, ja emäntä alkoi toimittaa vaatteita kuivumaan.

— Eikö hän. . . kuinka sanoisin. . . ole keneltäkään kuullut viittauksia sinnepäin, ettei Oskari ole. . . tai eikö hän koskaan ole epäillyt. . . ?

Emäntä ymmärsi, mitä Airisto tarkoitti, ja vastasi hiljaisella äänellä:

— Jos hän sen tietäisi. . . tai edes aavistaisi jotakin. . . olisi hän jo varmaan tappanut minut tai pojan. . .

Hänen kasvonsa värähtelivät sitä sanoessa. Niissä ilmeni semmoista oman voiman ja oman tunteen ilmettä, että Airistosta tuntui, kuin emäntä sittenkin olisi oma itsensä ja että hän poikaan nähden kyllä puolensa pitää. Mutta miten hän menettelee, se jäi Airistolle arvoitukseksi.

Silloin kuulivat he kärryjen jyrinää kujalta ja näkivät oudon herrasmiehen istuvan kieseissä ja hänen vieressään isännän, suu leveässä naurussa.

Tulija kuului olleen kansakoulujen tarkastaja, joka vartavasten oli lähtenyt liikkeelle itse kuullakseen, kuinka koululapset täällä rajalla ruotsalaistuivat.

Isäntä oli vaatinut häntä talossa käymään, jotta saapi kuulla, kuinka *hänen* poikansa puhuu ruotsia kuin ruotsalaiset ainakin.

7.

Portaankorvasta ei soudettu veneellä Suomen puolelle. Virta oli liian väkevä talon kohdalla, ja Isokoski nieli, veden vähissäkin ollessa, kuin peto kitaansa päin. Portaankorvalaisten, samoin kuin toistenkin kyläläisten, oli poikki soudettava ylempää keskikylän kohdalta, ja sittenkin veti virta venettä satoja syliä alemmaksi lähtöpaikkaa.

Patoamisen aika oli tullut.

Portaankorvan isäntä oli menossa Suomen puolelle noutamaan vanhaa, tottunutta patomiestä Vankan Aapoa padon lyöntiin. Ei ollut toista niin rohkeaa koskimiestä eikä niin taitavaa padonlyöjää kuin Aapo koko Isonkosken seutuvilla. Joka vuosi olikin Aapo Portaankorvassa patoamassa.

Ja häntä oli isäntä nyt noutamaan menossa. Tulva oli laskemassa, huomenna oli jo ruvettava patoamaan. Tukkilauttoja oli jo ylimaista saapunut, niitä oli jo viikon päivät laskettu Isonkosken alle, ja toisia oli vartomassa suomenpuoleisella rannalla, jossa oli vasituinen lauttahamina ja tukkilaisten olopaik-

ka. Siinä lautat lopullisesti valmistettiin, soudut kiinnitettiin lujempaan tukkeihin, airoja tehtiin lisää ja keksejä uusittiin ennenkuin Isoonkoskeen uskallettiin laskea.

Pitkin rantaa oli rakennettu kahvi- ja ruokapaikoja ja yösijoja lauttamiehille. Paljon niitä nytkin näytti siellä olevan sekä sellaisia, jotka lauttoineen olivat ylimaista saapuneet, että muita tukkilaisia, jotka vain soutivat lauttoja koskien alle eivätkä sen pitemmälle tukkien matkassa kulkeneet.

Rannoilla ja lautoilla liikkui miehiä, ja kahviloista kuului kovaäänistä puheen sorinaa.

Portaankorvan isäntä soui haminan rantaan ja päätti ensin käydä kysymässä, olisiko Vankan Aapoa näkynyt, Aapo kun oli taitava koskimies ja kesät lauttoja laski.

Siinä olikin saman kylän miehiä, joista Portaankorvakin tunsu jonkun. Miehet löivät korttia kivellä, joka oli kahvilan edustalla.

Portaankorvan tunsivat kaikki suomenpuolelaiset, tiesivät tyhmän ylpeäksi ja rikkaaksi mieheksi. Tukkiilaisten kanssa oli hän aina ollut kireissä väleissä, ja muutenkin olivat kaikki tulleet mitä omituisim-

piin käsityksiin hänestä.

Hän meni mahtavana, niinkuin tapansa oli, nenä pystyssä ja kädet viuhdoen, korttia lyövien miesten puheille. Joukossa oli hänen entinen renkinsä, Saviojan Vantte, jonka kanssa hän ei ollut ensinkään sopinut ja joka oli kesken vuotta jättänyt palveluspaikkansa. Sen sijaan, että olisi kysynyt Vankan Aapoa, alkoikin hän haukkua Vanttea vetelykseksi ja lurjukseksi. Miehet näyttivät olevan selviä, eikä hän muita tuntenutkaan kuin Vanten.

Vantte kiivastui heti ja heitti isännälle kompasanan, joka merkitsee, ettei semmoinen mies kykene lapsia siittämään. Hän tiesi isännän aran paikan ja pisti senvuoksi heti alussa niin että tuntui.

Ja se näyttikin vaikuttavan. Isäntä kalpeni, sieraimet laajenivat, ja julman kiivas kun oli, suuttui hän heti silmittömästi.

— Mitä sinä kerjäläinen puhut? sähisi hän.

— Älä röyhkeile täällä! Et olekaan nyt omalla rannallasi, sanoi Vantte.

Ja taas hän lennätti sen äskeisen sanan.

Isäntä oli täydessä vimmassaan ja etsi asetta lyödäkseen, mutta kun ei löytänyt mitään kättä pitem-

pää, huusi hän:

— Etkö sinä tiedä, kelvoton, että minulla on semmoinen poika, jonkalaista ei ole koko Suomen puolen rannalla.

Vantte nauroi, ja ne toisetkin nauroivat isännän vihalle.

— Sinun poikasi! sanoi Vantte. — Et sinä semmoista poikaa ole ikinä pystynyt tekemään. Häälahjana sen olet saanut. . .

Maailma musteni Portaankorvan silmissä, ja hän tavoitteli asetta, mutta samassa kuului kauhea huuto joka haaralta;

— Lauttoja pääsee irti, touvit katkeilevat!

Jokaisesta kahvilasta pullahti miehiä törmälle. Huudettiin, juostiin, kirottiin. Toinen syytti toistaan, mutta vihdoin riensivät järkevimvät lautoille pelastaakseen koskeen pääsemästä ne, jotka olivat likimpänä rantaa.

Virta oli siinäkin kohden jo väkevä, ja muutaman minuutin kuluttua loittonivat irtipäässeet, raskaat tukkilautat seljemmäksi eikä niitä enää voinut mikään ihmisvoima pidättää koskeen painumasta. Etenivät ja etenivät hitaasti vielä, mutta varmasti. Vir-

ta veti ruotsinpuoleiselle rannalle ja Portaankorvaan päin, eikä siitä enää pitkä matka ollut Isoonkoskeen. Kaikki tiesivät, kuinka niille käy: ne hajoovat yksin puin Isossakoskessa, ja vielä laskematon vahinko on tiedossa.

Huutojen ja hämmingin aikana livahti Portaankorva kenenkään huomaamatta tiehensä. Hän oli niin kuohuksissa, ettei muistanut mille asialle oli tullut, mutta ei hän veneensä luo kävellyt. Nousi maantielle ja siinä vasta hoksasi missä oli ja mitä oli kuulut.

Häntä kadutti nyt, että oli jätkäjoukkoon ollenkaan mennyt, ja se, mitä hän oli kuullut, tuntui suurelta valheelta. Vantte oli häntä ärsyttääkseen sanonut. Tyhmä hän sittenkin oli, kun meni puheille. Mutta vielä hän Vanten neuvoo ja opettaa! Muistakoon, rakkari!

Mutta sitten hänen mieleensä muistui, että hänelle kerran ennen oli sanottu sinnepäin kuin Vantte nyt. Se oli tapahtunut monta vuotta sitten Ruotsin puolella, mutta mieleen oli sekin jäänyt. Sen sanojan hän haastoi käräjiin ja sitä sakotettiin. Mutta täällä Suomen puolella ei taitaisi maksaa vaivaa ruveta kärä-

jöimään.

Merkillisen pian hän kuitenkin selkeni vihastaan, niinkuin on semmoisten ihmisten laita, joiden käsityskyky on heikko. Mutta oli siitä sittenkin jäänyt paha haava mieleen, ja nyt alkoi hän ensi kerran miettiä asiaa pohjia myöten. Itse hän ei kuitenkaan keksinyt eikä löytänyt mitään semmoista todistetta, josta olisi voinut saada varmuuden, oliko Vanten puheessa perää vai eikö. Mutta tässä asiassa hän luottikin muiden arvosteluun enemmän kuin omaansa. Hänen näköiseksi olivat poikaa kaikki sanoneet, piispasta asti. Niin oli sanonut maisteri, joka oli viikkokausia talossa, ja niin kansakouluntarkastajakin, vaikka oli ummikko.

Mutta semmoisia asianhaaroja, joista hän pian olisi päässyt asian oikean laidan tietämään, ei hänen mieleensä juolahtanut.

Hän saapui Vankan Aapon pirtille, joka oli syrjässä valtatiestä.

Aapo oli juuri lähdössä kosken sountiin.

— Aamulla kuulin, että perämiehistä on puute, niin aion juuri lähteä koskelle.

Hän arvasi heti, mitä asiaa Portaankorvalla oli.

— Olen minä tässä ajatellutkin, että eikö tänä kevänä Portaankorvaan patoa lyödäkään, sanoi hän. — Akkakin siitä on maininnut.

Hän palasi porrasten edestä pirttiin, ja Portaankorva tuli perässä.

Aapon akan, suulaaksi tunnetun Leenastiinan mielestä oli Portaankorva nyt vielä höpsymmän näköinen kuin ennen koskaan. Nauroi ja puhui puuta heinää, nenänpäästään vähänväliä vesipisaraa pyyhkien.

— Siinä on pörhöinen mieheksi, mietti eukko. — Merkillistä, miten Karoliina tuon kanssa tulee toimeen.

Sitten hän kysyi ääneen:

— No hyvinkö siellä Karoliina ja poika voivat?

— Hyvin, hyvinpä tietenkin. Poika kasvaa ja varttuu. On kohta Väylänpään Eemelin kokoinen, vaikka on kolmea vuotta nuorempi.

— Vai niin vankka, vaikka seitsenkuisena syntyi.

Leenastiina silmäsi Portaankorvaan, ymmärtäisikö tämä siitä mitään. Mutta ei näyttänyt ymmärtävän.

— Taitaa pysyä isänsä näköisenä niinkuin ennen-

kin?

Taas vilahti akan silmissä, ja Aapo rypisti vaimolleen kulmiaan, että: »ole tuossa!»

Portaankorva pääsi taas mieliaineeseensa: poikaansa kehumaan. Ja hän selitti kaikki koulunkäynnit ja viimeiseksi sen, mitä Suomen maisterikin oli sanonut, että isänsä näköisenä oli pitänyt. Vielä selitteli hän, että aikoi pojan kouluttaa papiksi, piispa kun oli kehottanut, kertoi.

— Karoliina on vähän vastaan. . . kaiketi luulee, että varat kesken loppuvat, he-he-he. . .

Hän nauroi sille niin että hytkyi.

— Taitaisi Karoliinan mieleen olla, että Oskarista tulisi Suomen puolelle pappi. . .

Silloin Portaankorva tulistui.

— Ei, helvetti vieköön, tule minun pojastani Suomen puolelle pappia. . . ryssiä ja perkeleitä palvelemaan. . . sen minä sanon!

Aapo heristi nyrkkiään akalle, ja akka ymmärsi pitää suunsa kiinni.

Huomisaamuna oli Aapon määrä tulla patoamaan. Portaankorva otti pulleasta lompakostaan setelin käsirahaksi Aapolle.

— Siinä on, jotta sitten on varma että tulet.

— Varma on, vakuutti toinen ja pisti rahan taskuunsa.

Portaankorvan ei ollut tapana joutilaana kauan kylässä viipyä ja nytkin hän alkoi päivitellä, että kun meni monta tuntia taas tällä matkalla . . . tässä jaaritellessa.

Sitten hän läksi kiireesti kävelen lauttahaminaan päin, johon veneensä oli jättänyt.

Kun Vankan Aapo vaimoineen oli jäänyt kahdenkesken, sanoi Leenastiina:

— Ei sillä ole aavistustakaan kuinka asia on . . . Ettei se itse hoksaa ja näe . . .

— Hyvä on, ettei näe . . . Taitaisi siinä tulla ikävä elämä Karoliinalle, jos Aapeli asian perille pääsisi.

— On se Karoliina saattanut sen silmät pimittää ja yhä saattaa . . . eikä se siitä miehekseen olisi huolittukaan, jos ei olisi varmaan tiennyt, että sen pettää saattaa . . .

— Oli miten oli, mutta hyvä olisi, että rauha säilyisi . . . Äläkä sinäkään viittaa sinnepäin . . . Mitä se sinuun kuuluu.

— Luuletko sen uskovan, vaikka suoraan sanoisi,

että täytetyn puolikon otit, kun Karoliinan otit. . . ei uskoisi. . .

— Ole siinä!

— Ja kun se tihrusilmä ja räkänokka vielä kuvittelee poikaa näköisekseen! Varmaan sitä ihmiset miehissä valehtelevat. . .

— Koko asia ei kuulu sinulle. . . Eihän siitä kylällä kukaan puhu. . .

— Ei puhu, mutta kun puhe tulee, niin kaikki tietävät. . .

— Siihen se unehtuu koko asia, kun vain sinä osaat pitää suusi kiinni.

— Minun puolestani kyllä saapi olla, ja hyvä olisi Karoliinan ja pojankin vuoksi, ettei se koskaan saisi tietoonsa. . .

— No niin. Ole sitten hiljaa äläkä ota puheeksi.

Silloin kun Karoliina lopulta suostui Portaankorvaan emännäksi lähtemään, liikkui jo huhuja monenlaisia, ja kun sitten syntyi poika seitsenkuukautisen avioliiton perästä, uskoi moni, että pojan isä olikin kesällä Väylänpäässä majoillut maisteri. Eikä huhu ollut vielääkään vaiennut, vaikka asiasta hyvin harvoin puhuttiin. Näinä viime vuosina ei siitä juuri oltu puhut-

tu mitään, eikä Karoliina itsekään ollut siitä kuullut kuin joskus salaisen viittauksen.

Ruotsin puolelle ei huhu koskaan ollut ehtinytkään, eikä asiasta siellä kukaan mitään puhunut.

Kotia päin palatessa johtuivat Portaankorvan mieleen taas Vanten puheet. Mutta niin lujaan uskoon oli hän jo tullut siitä, että oli pojan isä, ettei hän sitä asiaa epäillytkään. Mutta hänelle johtui mieleen, että Karoliinalla niihin aikoihin oli ollut muitakin kosijoita, ja yksin jo se asia häntä harmitti. Olisi tullut heti silloin kun kävin ensi kerran pyytämässä, ei olisi tätäkään. . . Karoliinan on syy. . . kun sitten lopulta kuitenkin suostui, taloon tuli ja sanoi, että nyt pappilan. . .

Kun hän pääsi puoliväylään, tapasi hänet villi ajatus, ja ensimmäinen epäily sävähti hänen mieleensä. Se tunne tuli niin voimakkaana, että hän kiskoi airoista kuin mielipuoli.

— Saatanan helvetti. . . saatanan helvetti, hoki hän ja sousti vastavirtaan, veneen mutkitellessa sinne tänne.

Ei kertaakaan ollut hän sitä tullut ajatelleeksi ja poikaa oli hän niin rakastanut. . .

Mutta kun hän pääsi rannalle, oli hänen vihansa taas lauhtunut ja hän käsitti, että kiusasi itseään turhaan. Taikka piru kiusasi häntä, juuri niinkuin Jumalan sanassa sanottiin. . .

Ja turha kunnianhimo, joka häntä oli elähyttänyt jo monta vuotta, sai voiton äskeisestä epäilyksestä. Ei, hänen se on poikansa ja pappi siitä tehdään. . . Piispa ja nyt tämä kansakouluntarkastaja viimeksi siihen kehottivat, olkapäälle taputellen. Oskari on ensimmäinen pappi, joka täältä rajamaalta. . .

»Semmoista poikaa ei ole koko jokivarrella», oli piispa kehunut. »Semmoisia miehiä juuri täällä rajalla tarvitaan». — Ja kaiken hyvän lisäksi oli ehdottanut, että pojalle annettaisiin ruotsalainen nimi: Abelsson, se on; Aapelinpoika. Ja Abelsson on nyt Oskari. . .

Muisti kuinka piispa poikaa hyvästellessä kätteli ja koko nimeltä puhutteli näin:

»Jaha, min gosse Oskar Gustaf Adolf Abelsson. . .»

Ja sitten hän vielä hymähti ja suomeksi sanoi Aapeliin kääntyen:

»Siitä pojasta on teille iloa ja kunniaa!»

Kaikki olisi ollut hyvin, mutta Karoliina ei ottanut

osaa hänen eikä piispan iloon.

— Samanlainen lautapää kuin veljensäkin, Väylänpää. . .

Niin ajatteli hän silloin, ja piispan poistuttua hänen sanoi vaimolleenkin, ja samoin nyt, kun kotia päin mennessä asiaa muisteli.

Hän käveli rantapolkua pitkin, joka törmänhamaaraa myöten johti kylältä.

Saunan luona oli kylän poikia harria onkimassa, ja Oskarikin oli joukossa. Aapeli kuuli poikain puhuvan keskenään jostakin juhlasta, mutta ei saanut selvää mistä. Mutta yhtään ruotsalaista sanaa ei kukaan lausunut.

— Puhukaa te ruotsia keskenännekin, niinkuin opettaja on käsenyt, ettei kesän aikana unhotu, sanoi hän seisahtuen törmälle poikien onkimista katsomaan.

— Viis siitä, mitä »Fyyfinska» kääkee, murahti yksi pojista, mutta isäntä ei kuullut mitä poika sanoi.

Pojat jäivät ongelle, isäntä käveli pihaan. Hänellä oli mielessään monenlaisia töitä, jotka koskivat huomenna alkavaa patoamista, ja hän mietti mihin ensiksi ryhtyisi.

Hän kävi pirttiin. Siellä ei ollut ketään. Hän kaipasi emäntää ja lähti kamariin, mutta kamarin ovella tulikin Karoliina vastaan.

— Nytkö sinä jo palasit? Pianpa sinä . . .

Karoliina käveli hänen ohitsensa pirttiin. Hän seurasi perässä. Yhtäkkiä hän taas muisti mitä oli kuulunut, ja hänen sisässään jo leimahti. Hän silmäsi emäntään. Karoliina tuntui näennäisesti tyyneltä, mutta katse, jonka hän mieheensä loi, oli vimmaa täysi. Mutta isäntä ei sitä huomannut. Huomasi vain sen, että Karoliina oli komea emäntä, lihonut paljon sitenkuin tähän taloon tuli.

— Tapasin meidän entisen Vantten lauttahaminassa, sanoi hän.

— Vai tapasit . . .

— Tapasin. Ärsytteli minua ja sai niin suuttumaan, että hengen olisin ottanut, jos olisi ase sattunut käteeni . . .

Karoliina alkoi aavistaa asiaa. Hänestä oli heti ensi silmänräpäyksellä näyttänyt miehen muoto erilaiselta kuin tavallisesti. Hän kuuli sydämensä lyövän nopeammin, mutta koetti kaikki voimansa panna liikkeelle, ettei hämmentyisi.

— Vai sillä lailla . . . se vanha kelmi . . .

— Joo, sanoi isäntä pitkään. — Sakkoon sen siitä saisi, jos tahtois. . . Kun kohtasi sanoa, ettei Oskari ole minun tekemäni, että häälahjana on emäntä sen taloon tuonut . . .

Ilme emännän kasvoilla ei muuttunut vähääkään, ja vaikka hän olisikin vähän punastunut tai muuten hämmästynyt, ei sitä isäntä olisi huomannut.

— No sen arvaa, että semmoinen mies kuin Vante hoksaa vaikka mitä . . .

Emäntä koetti nauraa ja ihmetteli itsekin, että se kävi niin luonnollisesti.

— No mitä sinä siihen? kysyi hän ja katsoi nyt avonaisesti miestänsä silmiin.

— Hengiltä olisin lyönyt, jos ase käteeni olisi sattunut.

— Olipa onni, ettei ollut toki asetta . . .

— Onnihan se kuitenkin oli, myönsi isäntäkin, mutta sanoi heti perään, sieraimet laajeten ja silmät välähtäen:

— Pilkkasi se muutenkin . . .

— Tietää sen . . . Se on Vanttekin jo niin jätkän koulu käynyt, että on kaikki oppinut.

— Niin on, vaan jos kohtaan, niin pään halkaisen . . .

Mutta sitten hän yhtäkkiä näytti muistavan jotakin ja läksi ulos.

— Huomenna ruvetaan patoamaan! sanoi hän ovella mennessään.

Emäntä pelkäsi hänen pian tulevan takaisin ja pääsevän villiin intoonsa. Hän koetti rauhoittua, mutta nyt vasta pelästyi. Oikein häntä ihmetytti, että äsken oli saattanut niin tyynenä olla.

Mihinkähän se meni? Uskoikohan se vai eikö? Kuinka sen silmät pyörivät päässä ja leukalihakset tärisivät!

Emäntä kuunteli henkeään pidättäen, kuuluisiko hänen askeleitaan . . . Jotakin kolahti porstuassa . . .

— Herra Jumala! Nyt se hakee kirvestä! Tai jos hakee Oskaria!

Hän alkoi vavista ja tunsi semmoista voimattomuutta, ettei koskaan ennen.

Korva kuunteli . . . sydän löi, eikä hän päässyt paikaltaan istumasta . . .

Silloin kuuli hän jonkun pihalla hakkaavan, ja kun silmäsi ulos, näki hän Aapelin veistämässä patovaa-

jaa.

Hän rauhoittui, mutta vain hetkeksi.

8.

Se, mitä Karoliina oli koko naimisissa-olonsa ajan pelännyt, näytti alkavan toteutua.

Aapeli oli alkanut epäillä. Ja vaikka hän ei mitään ollut puhunut niinä päivinä, joina patoa lyötiin, näki emäntä, että hän iltaisin katseli Oskaria pitempään ja tarkemmin kuin ennen, ja kun aikansa oli poikaa tarkastanut, niin silmäsi sitten häneen.

Vielä se ei usko, mutta sitä se mietti, ja jos sille vielä joku herjaa niinkuin Saviojan Vantte, niin siitä ei tiedä miten käy. . .

Emäntä teki huomioitaan joka päivä, mutta ilokseen hän havaitsi, että Aapeli alkoi poikaa hyväillä niinkuin ennenkin ja puhui papiksi tulemisesta.

Kun pato saatiin kuntoon ja lohia alkoi tulla, näytti Aapelilta kaikki unhottuneen.

Mutta sitä enemmän mietti emäntä. Hänessä oli, maisterin talossa ollessa, syntynyt ajatus, joka päivä päivältä oli varttunut ja vahvistunut ja päässyt oikein voimaansa nyt, kun tiesi mitä Aapeli mietiskeli. Joka päivä hän eli kuin tulisessa tuskassa ja säpsähti jo-

ka kerta, kun Aapeli tuli näkösälle. Onneksi ei Aapeli lohenpyynnin aikana käynyt kertaakaan Suomen puolella ja hyvin harvoin kylälläkin, eikä talossakaan käynyt muita kuin outoja lauttamiehiä, jotka ostelivat karjan antia ja tuoretta kalaa.

Mutta emännän levottomuus ja pelko kasvoivat päivä päivältä. Hän ei uskaltanut istua yksin pirtissä eikä kamarissakaan aikeitaan miettimässä. Siellä oli liian ahdasta. Hän turvausi kesänavettaan, joka oli taloa alempana, lähellä Isoakoskea. Iltaisin lähti hän pyttyineen jo paljoa aikaisemmin kuin lehmät tulivat, sanoen lehtiä suorivansa . . .

Navetta oli talvisinkin ollut hänen turvapaikkansa, jossa sai mietteensä miettiä, itkunsa itkeä. Mutta kesänavetalla oli lisäksi se etu, että siihen aivan navetan ovelle näkyivät Isonkosken valkoiset laineet ja kuului lakkaamaton pauhu ja tohina. Siitä näki suurien lauttain vajoavan kosken korkeihin laineisiin, niin ettei hetken aikaan näkynyt yhtään miestä. Joskus sentään vilahti kuohujen keskeltä punainen pusero tai musta hattu.

Se tohina ja se lakkaamaton pauhu helpottivat. Hänen oli helpompi miettiä, kun sitä kuunteli ja näki

suoraan koskeen. Tohina ja pauhu hivelivät korvaa, silmää ilahutti hyökyjen myllerrys ja levoton hyppeily. Ajatukset tuntuivat selvemmiltä, ja sydän ikäänkuin vahvistui.

Hän oli koko ajan aavistanut, että kerran se saapi siitä tiedon ja silloin. . . Sitä hän oli miettinyt kesät talvet, yöt päivät, ja miettinyt pojan pelastusta. Sillä hän aavisti, oli varmakin siitä, että poikaan se ensimmäisen vihansa kohdistaisi, poikaan, jota omakseen oli uskonut ja vaalinut ja rakastanut. . . Jahka se varmasti uskoo, ettei poika olekaan hänen — vaan kenties kenen kulkurin — silloin sen viha ei rajoja tunne, ja murskaksi se pojan lyö. . .

Jos olisikin siitä varma, että se järjettömän vihansa kohdistaisi häneen eikä poikaan, sitten ei niin suurta pelkoa olisi. . . Mutta juuri se, että hän jo tunsi tuon kummallisen, vähäjärkisen miehen ajatusten juoksun, vahvisti häntä siinä uskossa, että se silmitömässä suuttumuksessaan ei muistaisi häntä, syyllistä, vaan puski kaiken hullun villi vihansa viattoomaan poikaan. . .

Mutta nyt hän luuli keksineensä pelastuksen. Se oli niinä päivinä, joina maisteri majaili talossa, hänen

mieleensä juolahtanut. Silloin juuri, kun oli maisterilta kuullut, että *hän* eli, oli virassa ja tuli hyvin toimeen. Mutta vasta näinä päivinä, nyt patoamisen aikana, oli se päätökseksi vahvistunut. Oli tehnyt mieli maisterilta paljon muutakin kysellä, mutta ei uskaltanut, kun ei tiennyt mitä mieltä maisteri oli. Olisi ehkä pitänyt hänen ajatuksiaan hulluutena, uhkarohkeana yrityksenä. . . olisi kieltänyt eikä kehottanut. . .

Nyt oli hän punninnut asiaa sinne tänne ja päätös oli kasvanut lujaksi.

Oskarin on saatava tietää, kuka hänen isänsä on. . . ja sitten salaa poistuttava, ensin Suomen puolelle, sitten pois — oikeaa isäänsä hakemaan. . .

Semmoinen oli hänen päätöksensä.

Nyt oli kuitenkin lisäksi tullut pelko siitä, että Aapeli voisi minä hetkenä hyvänsä kiljaista: Eihän Oskari olekaan minun poikani!

Siinä sitten olisi pojan loppu ja siinä hänenkin. . .

Vielä se ei uskonut, mutta sen silmistä näkyi, että sitä asiaa se mietti.

Onneksi oli padonlyönti käynyt hyvin ja kalansaa-lis oli runsas. Isäntä puuhaili hyvällä tuulella ja näytti lavertelevan pojan kanssa niinkuin ennenkin.

Kun ei nyt kukaan sitä ärsyttelisi. Kun ei kukaan sitä herjaisi siitä. Kun se ei menisi Suomen puolelle eikä jätkien kanssa riitelemään.

Hän istui kivelle lähelle kesänavetan ovea. Siitä hän näki suoraan eteensä koskelle ja taakseen hymyilevään koivikkoon, jonka läpi karjanpolku toi navetalle. Mutta talosta ei näkynyt mitään. Korea männikkö ja koivikko olivat siinä talon ja navetan välissä.

Tyyni oli ilta, Pohjolan loistavimpia, sillä juhannus alkoi olla käsissä.

Hän oli siinä istunut pitkän aikaa. Kuunteli ensin kuuluiko kelloja metsästä ja unehtui sitten omiin mietteisiinsä. Merkillistä oli hänestä, että sittenkin hän oli saanut päätöksensä valmiiksi, hänestä tuntui, niinkuin kosken ääni olisi muuttunut. Ei siinä enää erottanut semmoista valittavaa uikutusta kuin ennen, se tohisi ja huusi nytkin, mutta sen äänessä oli varmuutta ja itseluottamusta, niinkuin se olisi tiennyt mistä tullaan ja mihin ollaan menossa. Ah! Se oli aivan hänen oman sydämensä ääni nyt! Se ei itkenyt puristettuna jään alla... eivätkä hänenkään sydämensä tunteet nyt sulloutuneet yhteen sopukkaan, vaan ajatukset risteilivät ja lensivät ympäri maail-

maa.

Vapauteen Oskari, Suomeen, isänmaahansa!

Hänenkin oli sitten helpompi elää, kun tiesi pojan olevan turvassa.

Ja hän syventyi miettimään Oskarin pakomatkan yksityisseikkoja. Kaiken täytyi olla edeltäpäin mietittyä ja valmiina, kaiken tuli tapahtua kuin unessa. . .

Hänen kasvoillaan kuvastui päättävä ilme, ja jonkinlainen riemu täytti hänen sydämensä, kun hän mietiskeli yrityksen onnistumista.

Silloin kuuli hän tulevien askeleita ja puhelua koi-
vikosta etempää, polulta päin, joka johti talosta navetalle, mutta tulijoita, jotka olivat vielä lehvistön peitossa, ei hän nähnyt.

Hän säpsähti ja nousi ja alkoi jotakin toimitella. Mutta tulijat olivatkin vain Oskari ja Manta. Oskari käveli edellä, ahavoituneena, punaposkisena ja iloisena.

— Isä käski äidin tulla kotia. . . on saatu monta suurta lohta. . . että Manta jääpi navetalle, sanoi Oskari.

Emäntä alkoi lähteä.

— Oliko ketään vieraita? kysäisi hän mennessään

Mantalta.

— Tuli sinne Suomen puolelta lohien ostajia, vastasi Manta.

Emäntä ja Oskari lähtivät. Oskari juoksi edellä.

Ei vielä, ei vielä! mietti emäntä. Vielä ei ole kaikki valmiina, mutta sitten vasta sanon. . .

— Oskari — Oskari! huusi hän pojan perään. — Älä jätä!

Oskari seisahtui odottamaan.

— Onko isä ollut pahalla tuulella? kysyi hän pojalta.

— Hyvänä on ollut. . . sanoi, ettei ole ollut näin hyvää lohensaalista moneen kesään. . .

Kun he saapuivat siihen kohtaan, jossa polku poikkesi metsästä ihan törmälle, melkein Isonkosken niskaan, ja josta näköala avautui suomenpuoleiselle rannalle, sanoi Karoliina:

— Katsos, tuolla on Suomi. . . Muistatko sitä laulua siinä laulukirjassa: »Oi Suomi, isän, äidin maa. . .»?

— Muistan minä, vastasi Oskari tullen äitinsä viereen seisomaan.

Aivan heidän jalkainsa juuressa pauhasi koski, pyörryttävän jyrkän rantatörmän alla.

— Etkö tahtoisu Suomeen?

Hän katsahti poikaa silmiin. Poika loi häneen pitkän, kysyvän katseen.

— Tahtoisin minä, mutta isä ei päästä. . .

— Ehkä pääsetkin Suomeen, mutta älä puhu mitään kenellekään. . . et mitään, mitä äiti sanoo. . .

Oskari näytti ymmärtävän, virkkoi:

— Ettäkö ei isä saisi tietää. . .

— Niin ja muutenkin. Muista nyt!

Pojan silmänurkassa vilahti jotakin semmoista ilmettä, josta äidin mieleen juolahti ajatus, että ehkä poika jotakin tai jostakin aavistaa.

Suuri tukkilautta samassa tulla keikkui, läheni rantaa siinä, missä he seisovat, ja melkein hipaisi kallioon. Sivumennessä heilautti muuan hattuaan, airon ponnessa seisten, ja huusi jotakin. Karoliina ei kuullut mitä hän huusi, mutta miehen hän tunsu: se oli Saviojan Vantte.

— Lähdemme nyt, sanoi hän, ja omituinen pelko taas kouristi sydäntä.

Kun he saapuivat pihaan, saivat he kuulla, että äskeinen lautta oli ollut laskemaisillaan suoraan patoon, mutta eivät olleet uskaltaneet, kun isäntä oli sat-

tunut olemaan törmällä.

Kukaan ei ollut lautalla olevia miehiä tuntenut, eikä emäntäkään virkkanut näkemästään mitään.

9.

Keskikesällä aikoivat Suomen puolen nuorisoseuralaiset viettää kesäjuhlaansa omassa talossaan »Nuorten mäellä». Siitä levisi tietoja Ruotsin puolellekin, jonka nuoriso oli hartaudella seurannut veljiensä ja sisariensa toimia ja usein ollut iltamiaan »Nuorten mäellä» viettämässä.

Perä-Pohjolan nuorisokin oli alkanut heräillä. Isänmaan asiat alkoivat olla silläkin huolena, ja se alkoi käsittää tehtäväänsä ja velvollisuuksiaan. Oma talo oli vähitellen saatu pystyyn, ja sen kurkihirren alla lämpenivät sydämet ja mielet virkistyivät.

Ruotsin puolen nuoret tahtoivat mukaan. Ja vaikka heille jäi arvoitukseksi ja hämäräksi se, mikä toisia yhteenliitti ja innostutti, viehätti yhdessäolo, leikit ja laulut, joista heitä vastaan lehahti lämmin tunne suomalaisin suomen kielin.

Aiotusta kesäjuhlasta oli jo kauan puhuttu Ruotsin puolellakin. Kerrottiin ohjelman tulevan rikkaamman ja vaihtelevamman kuin koskaan ennen. Puhkeen tuli pitämään kotikylän oma poika, seuran jä-

sen, vasta ylioppilaana kotia saapunut Väylänpään vanhin poika, Juhani. Hänestä kerrottiin paljasta hyvää sekä Ruotsin että Suomen puolella. Koulun paras oppilas oli ollut ja loistavasti läpäissyt ylioppilastutkinnossa. Kuitenkin oli kelpo poika, jota ei joutava herruus vaivannut. Kesäisin oli aina kotonaan työtä tehnyt niinkuin muukin väki.

Ohjelmaan kuului lisäksi monenlaisia leikkejä, joita vartavasten oli juhlaa varten harjoitettu, kauniita kuvaelmia Kalevalasta ja Vänrikki Stoolista sekä paljon muuta hauskaa.

Väylänpään Juhani, joka nyt vasta oli ylioppilaslakki päässään kotiaan palannut, ei ollut usein Portaankorvassa käynyt. Karoliina täti ei ollut häntä nähnyt moneen vuoteen, vaikka nuorempi poika Eemeli oli usein kesälläkin soudellut Portaankorvaan ja välistä uistinretkellä viipynyt yötäkin talossa.

Elämä Portaankorvassa meni entistä menoaan. Isännällä olivat omat kiireelliset työnsä, ja emäntä sai hoitaa rauhassa omia tehtäviään. Mitään semmoista ei ollut tapahtunut, josta isäntä olisi saanut uutta aihetta epäilyksilleen.

Hän näyttikin ne jo unhottaneen. Mutta emäntä

oli pannut merkille, että hän vieläkin tarkasteli poikaa. Kerran yöllä, kun oli tullut kotia ja luullut emännän nukkuvan, oli mennyt pojan vuoteen viereen, peitettä nostanut ja pitkän aikaa poikaan katsonut . . .

Emännälle ei hän kuitenkaan ollut mitään virkkanut, ja emäntä sai rauhassa pakoa varten toimittaa minkä mitäkin. Sillä päätöksestään ei hän enää millään hinnalla aikonut luopua.

Näinä päivinä oli isäntä ollut vallan hyvällä tuulella. Emäntä käytti kerran tilaisuutta hyväkseen ja otti puheeksi Suomen puolella pidettävän kesäjuhlan. Sinne hänkin tahtoi mennä ja viedä Oskarinkin . . .

Hän oli uskonut isännän panevan vastaan, mutta merkkillistä kyllä suostui tämä heti Karoliinan pyyntöön.

— Sano sinä sille veljesi pojalle Juhanille, että ylioppilas siitä tulee meidän Oskaristakin, mutta tälle puolen rajan . . .

— Vai siitä paikasta nyt kenkä painaa, ajatteli emäntä ja ymmärsi nyt, miksi isäntä niin mielellään oli Oskarinkin luvannut päästää, vaikka ennen aina oli vimmastunut jo siitäkin, että hän joskus talvella oli aikonut.

— Ja saatatpa sanoa, jos kohtaat Väylänpään väkeä, että ei meidän tarvitse kyläläisiin turvautua, jos poika koulutetaankin . . . eikä lyhene rakennus silti . . .

— Kyllä sanon . . . Kyllä sanon . . .

— No niin. Mutta muistakin sanoa.

Kesäjuhlaa suosi erittäin kaunis ilma.

Leppoisa, ihanan-lämmin sunnuntai-ilta oli, kun ruotsinpuoleiselta rannalta alkoi veneitä soutaa Suomen puolelle. Korkealla mäellä näkyi uljas nuorisoseuran talo, lippujen ja lehtipuiden keskellä.

Lauttahaminassa hoilasivat tukkilaiset, ja lauttoja laskettiin paraikaa. Mutta ylipyrkijät soutivat maihin ylemmäksi lauttahaminaa, josta tie lähti suorana nousemaan »Nuorten mäkeen». Tulijat olivat enimmäkseen nuorta väkeä, poikia ja tyttöjä. Jossakin veneessä näkyi jokunen vanhempi nainen, mutta ikämiestä ei monta. Portaankorvan emäntä ja Oskari olivat päässeet naapurinsa, Pikkukorvan veneessä, jossa oli talon poika ja kaksi tytärtä. Heistä ei yksikään ennen ollut käynyt »Nuorten mäellä», mutta nyt sattui niin hyvin, kertoivat he Karoliinalle, että isä ja äiti olivat menneet Järvikylään vierailemaan, joten heidän nyt sopi . . .

— Väylänpään Juhani kuuluu pitävän puheen, kertoi nuorempi tytöistä, Kaisu. — Lieneekö hyvinkin ylpistynyt, sittenkuin herraksi on tullut?

— Ei toki. Suomenpuolelaiset kertoivat hänen olevan aivan samanlaisen kuin ennenkin, tiesi toinen tyttö.

Karoliina istui keskituhdolla ja Oskari etukeulassa. Karoliina ei kuunnellut mitä nuoret keskenään puhelivat; ajatukset askartelivat muualla. Oskarin silmistä loisti ilo, ja kun hän katseli äitiään, meni suu nauruun.

— Ajatteleekohan se, että nyt mennään Suomeen, juolahti Karoliinalle mieleen, ja hän hymyili takaisin pojalle, nyykäytti päätään, tarkoittaen: Nyt menemme Suomeen, eikä ole mistään pelkoa.

Karoliinan kaikki ajatukset olivat näinä viikkoina olleet niin yhteen ainoaan asiaan kiintyneinä, että tuntui oikein oudolta muuta ajatellakaan. Vähitellen hän kuitenkin alkoi kuunnella mitä nuoret puhuivat, mutta silloin he juuri saapuivat Suomen puolelle.

Rannalla oli muutamia tuttuja isäntiä ja emäntiä, joita Karoliina kätteli.

— Eipä sinua enää näy koskaan tällä rannalla . . .

niinkö oletkin syntymäkyläsi unhottanut, sanoivat he.

— Eipä sitä jouda kylässä kulkemaan, vastasi Karoliina välttäten.

Kaikki he katselivat uteliaasti Oskaria.

Karoliina huomasi sen ja punastui.

He lähtivät nousemaan maihin ja tulivat tielle. Liput liehuivat »Nuorten mäen» suuren rakennuksen katolla, ja koivujen ja köynnöksien keskellä liikkui siellä nuorta kansaa edestakaisin.

Juuri tielle tullessa saapui paljon väkeä ylempää, ja Karoliina tunki joukon jälessä kävelevän veljensä, Väylänpään isännän.

Veljen ja sisaren tervehtiminen oli vilpítőntä, ja veli olikin ainoa, joka tiesi Karoliinan salaisuuden, tiesi, että sisar avioliitossaan oli sangen onneton, ja tunki Portaankorvan luonteen omituisuudet. Sisarukset olivat hyvin yhteen näköön, ja helposti tunki heidät veljeksi ja sisareksi samanvärisestä tuuheasta tukasta ja silmien syvästä katseesta.

Veli katsahti Karoliinan silmiin. Tämä ymmärsi veljen katseen ja virkkoi:

— Siinä ne ovat sentään päivät kuluneet. . . vaikka

eivät ne ilonpäiviä ole. . . Tässä on Oskari. . .

Oskari kumarsi enolleen.

— Kas vaan sinua, kuinka olet kasvanut, sanoi eno katsellen pojan hienoja kasvoja. — Eipä häneen juuri ole äidistään jäänyt muuta kuin ehkä silmien ilmettä. . .

Hän katsahti Karoliinaan. Tämä hymähti.

— Aivan ihme on, kuinka hänestä on tullut isänsä näköinen, sanoi hän hiljaa Karoliinalle.

Karoliina nyökkäytti päätään.

He läksivät nousemaan »Nuorten mäelle» päin. Heidän edellään kulki joukko ihmisiä, ja toisia tuli perässä, mutta niin kaukana, etteivät voineet heidän keskusteluaan kuulla.

— No vieläkö hän ruotsalaistuttaa poikaa? kysyi veli.

— Nyt vasta onkin oikein hulluksi tullut. . . Hänen hupsutuksiaan on mahdoton kertoa. . .

Veli ei nähtävästi ollut kuullut Saviojan Vanten ja Aapelin yhteenotosta mitään. Karoliina vältti siitä puhua, samoin kuin hän Oskariin nähden piti kaikki omina tietoinaan.

— Kaikkihan nyt kuitenkin menisi hyvin, jos se

ei alkaisi epäillä... jos edelleenkin uskoisi poikaa omakseen... Välistä olen pelännyt sinun puolestasi... kun tiedän minkälainen villi miehesi on...

— Poikaan hän ensiksi kohdistaisi vihansa... ja minuun sitten...

Mutta Karoliinan äänessä oli sitä sanoessa kova kaiku ja silmissä tuima ilme.

— Ei hän ainakaan näytä itse pelkäävän, ajatteli veli.

Kun olivat aivan lähellä taloa, sanoi Karoliina:

— Tässä omia asioitani ajattelen enkä muista sinua onnitella... Juhani on nyt ylioppilas...

— No niin pitkällä hän nyt on, sanoi Väylänpää, ja hänen vakaville kasvoilleen ilmestyi iloa. — Ehkäpä hänestä mies tulee...

— Joko hän on tänne saapunut? Hauskaa on nähdä häntä...

— Täällä on puuhannut monta päivää... Saapa kuulla mistä hän puhuu, mutta luulen, että ruotsalaiset saavat osansa... Tänne näyttää tulleen paljon ruotsinpuolelaisia...

— Monta veneenlastia, tiesi Karoliina.

Ohjelmassa oli ensiksi puhe. Väkeä kerääntyä ke-

rääntymistään. Nyt nähtiin joukossa vanhempaakin väkeä, joka ennen oli ylenkatseellisesti kohdellut nuorten hommia. Karoliina tapasi veljensä pojan pikimmältään siksi, että ehti tervehtiä ja jonkun sanan vaihtaa. Nuoren ylioppilaan kasvot loistivat, ja hänen tuuhea tukkansa kiemurteli somina kiharoina valkoisen lakin alta. Hänen kasvonsa ilmaisivat sisäistä voimaa, ja kauniissa, ruskeissa silmissä loisti into ja voitonvarmuus. Hän oli koko puuhan keskipisteenä. Hän muisti kaikkia, järjesti kaikkea ja hänellä oli ystävällinen sana jokaiselle. Erityisesti hän näytti riemuitsevan siitä, että Ruotsin puolen nuorisoa niin paljon oli kokoontunut. . .

— Tervetuloa Suomeen! sanoi hän niillekin nuorukaisille, joita ei tuntenut tai joiden nimeä ei muistanut.

Puheen piti heti alkaa. Väylänpää itse alkoi jo häitäillä poikansa puolesta, että kuinka käykään, kun Juhani hommailee vain muuta eikä ensinkään näytä muistavan, että hänen pian on astuttava puhujalavalle. Muutenkin hän pelkäsi pojan hämmentyvän niin suuren väkijoukon edessä.

Mutta isän pelko oli turhaa. Juhani astui varma-

na puhujalavalle, pyyhkäisi kerran vasemman käden sormet läpi tuuhean tukkansa, toivotti kaikki läsnä-olevat tervetulleiksi ja alkoi puheensa.

Karoliina oli Oskarin kanssa mennyt hyvin likelle puhujalavaa, niin ettei häneltä jäisi sanaakaan kuulematta . . .

Juhani puhui alussa kuin leikillä. Mutta kuta pitemmältä puhetta jatkui, sitä mukaa vakaantui äänikin ja hän innostui omista sanoistaan.

»Laulu on kaikkina aikoina ollut Suomen kansan pyhempi kieli, jolla se tuo ilmi surunsa ja ilonsa, toivonsa ja kaipauksensa» — jatkoi hän, ja hänen kirkas äänensä kierteli suuren salin joka soppeen. — »Suomen kansan runous kumpuaa suoraan kahdesta kirkkaasta lähteestä, yksinäisyydestä ja surusta. Soitto on suruista tehty, murehista muovaeltu. Meidän kansamme on laulua ja soittoa rakastava kansa ja samalla se on rauhaa rakastava kansa, itsenäinen, omien, tyynten mielteittensä kansa. Ja vaikka voitettuna ja valloitettuna, on se vieraan vallan alaisena aina pitänyt oman ajatusja elintapansa. Sillä isänmaa on sille aina ollut rakkain — rakkain, jonka hyväksi on kaikki alttiiksi pantava.

Sellainen on ollut meidän kansamme. Onko se vieläkin sama kansa?

Pohjolan nuoriso! Oletteko ajatelleet oman kansanne kohtaloita? Oletteko milloinkaan muistaneet menneitä sukupolvia, jotka kärsimisillään tämän karun, mutta ihanan maan meille jälkeentuleville omaksi isänmaaksi pelastivat? Oletteko ajatelleet, että se Mooses, joka johdatti esi-isämme tänne ja tämän tuhatkukkulaisen, tuhatjärvisen maan isänmaaksemme valitsi, että hän luotti kansansa sitkeyteen? Hän uskoi, tuo historiantakainen Mooseksemme, että hänen kansansa oli luotu tuota karua maata hedelmälliseksi tekemään ja tämän maan märät korvet ihaniksi viljavainioiksi viljelemään. . .

Jos sitä olette ajatelleet, niin tiedätte, että sitkeä on ollut se kansa, joka vieraan vallan jaloissa ja tallattavana on yhtenä kokonaisena kansana pysynyt. Ja tiedätte myös, että raskas on se kärsimysten sarja, joiden läpi esi-isämme maatansa puolustivat. Tätä maata, joka heille oli rakas, tätä maata, jonka humisevissa hongikoissa ja sinervien järvien rannoilla he palavat ajatuksensa lauleloiksi ja soitannoksi sovittivat, tätä maata, joka opetti rakastamaan ja velvoitti työhön,

tätä maata, joka oli rikas köyhydessään ja hymykasvoin uljaista pojistaan ylpeili. . . »

Puhujan silmät säteilivät ja hän loi kuulijoihinsa kysyvän katseen. Hänen äänensä kirkas sointu kuului kauas pihalle, ja yleisö oli ihan kuin paikalleen naulattu. Väylänpää seiso i ovenpielessä, väliin lentäen tulipunaiseksi. . . Hän ei ollut koskaan ennen kuullut poikansa puhuvan, mutta nyt hän vasta tunsi, että ei ollut pojan koulunkäynti hukkaan mennyt.

»Rakastammeko me tätä maataamme, jossa lahoivat menneiden sankari-isiemme luut? Täytämmekö me velvollisuutemme suurta, rakasta yhteistä kotiamme kohtaan?

Kaikin tiedämme me, kuinka ahdistettuna maamme tällä hetkellä on. Tiedämme, että Idän kotka on levittänyt siipensä poloisen maamme yli, — tiedämme, että lännessä, rajallamme, suomen kielen sortoa harjoitetaan. . . »

Puhujan katse liiteli ympäri väkijoukkoa, ikäänkuin hän olisi tähystänyt jokaista silmiin. Ja yleisö näytti ymmärtävän mitä puhuja tarkoitti. Mutta hänen kasvoilleen leimahti puna ja hän jatkoi katseen tuimessa ja äänen kovetessa:

»Niin, lännessä — tässä rajallamme. Veljemme ja sisaremmme, jotka kova kohtalo meistä erotti — he eivät saa alkuopetustakaan omalla äidinkielellään. Vieras, kankea ja tyly on ruotsin kieli meikäläisen lausua, ja vieras, köyhä on se meidän ilojemme ja huoliamme ilmaisijaksi. Ruotsalainen sivistys on tuominnut vääräksi sen, minkä Idän halla meille teki, ja kuitenkin se omassa nimessään harjoittaa samaa sortoa. Se kai uskoo Ruotsinmaan onnen ja menestyksen riippuvan siitä, että se tuon rajaseudun saa ruotsalaistumaan. . . .»

Puhuja vaikenä hetkeksi ja jatkoi sitten:

»Minua, meitä kaikkia, ilahuttaa suuresti, että kaikesta lapsellisuuksiin asti menevästä harrastuksesta ja todennäköisesti suurista ponnistuksista huolimatta ruotsalaistuminen käy sangen vitkaan. Sitä todistaa nyt sekin, että näemme täällä joukossamme lukuisan parven rajantakaisia veljiämme ja siskojamme. . . .»

Yleisön joukossa kävi kohina. Karoliina oli aivan haltioissaan, puristi poikansa kättä ja kuiskasi korvaan: — Kuuletko sinä?

Oskarin tarkkaava katse todisti, että hän kuunteli

ja jaksoi ymmärtääkin.

»Mikä kutsuu heitä tänne joukkoomme? Mikä yhdistää siskot siskoihin, veljet veljiin? Ei heitä estänyt tänne seuraamme tulemasta ruotsalaisen piispan rukoukset eikä kansanopistonjohtajan juhlapuheet. He tulivat ja olivat tervetulleita.

Sillä se on sittenkin se samainen, halveksittu Suomeemme kieli, joka soi suloisimmin — ja se heidät tänne toi. Täältä läikähtää vastaan kotoisen lieden lämmin, ja se laulu, jonka laulamme, painuu heidän sydämiinsä kuin keväinen kosteus maahan. Sanalla sanoen: se on kansallistunto, yhteinen suuri innostuksen ahjo, jonka ympärille hekin tahtovat kokoontua. Se on sitä suomalaista sitkeyttä, katajaisuutta, joka meidät nytkin yhdistää. . .

Olkaa tervetulleet juhlaamme ja viekää vanhemmalle väelle terveisemme, — terveiset siitä maasta, joka on heidänkin isänmaansa. . .»

Taas piti puhuja hetken lomaa. Karoliinan posket paloivat kuumina, ja hän koetti tarkastella minkä vaikutuksen puhe ruotsinpuolelaisiin oli tehnyt. Kaikkien kasvat näyttivät kuin kirkastuneilta. Väylänpää seisoi punaisena oven pielessä.

Karoliina muisti samassa Aapelia, mutta puhuja jatkoi:

»Perä-Pohjolan kansalaiset! Meidän pitkä talvemme on tiessään. Poissa on pimeys, ja valo on herana Pohjolassamme. Ihana, kirkkaan-kuulakka, keväinen valo. Tuo selittämätön valo, tuo takataivaitten ihmeellinen sädesoitto, joka tänäkin iltana ympäristömme kirkkaudellaan valaisee ja yömmepäiväksi muuttaa, — eikö sen loistossa mielemmekin valkene, eikö sen loistossa nouse rakkaus Pohjolaamme kohtaan! Kaikkien tulisi meidän olla valon lapsia, valon ystäviä, ja kaikkien nyt riemurinnoin valon aikaa viettää.

Köyhä ja kylmä on Pohjolamme, — niin sanovat ne, jotka eivät tiedä mitä meillä kuitenkin on. Köyhä ei ole Pohjolamme, kun sen nuoriso valveutuu, kun sen nuoriso käsittää, että sen tulee olla valon lapsi, päivän poika. Eikä ole kaukainen kolkkamme kylmäkään, kun rintojamme lämmittää isänmaanrakkaus ja eheän elämän etsintä.

Sillä jos oikein ajattelemme, ei meillä ole pimeyttä luonnossa ensinkään. Miksi valaisevat talviöitämme valkohanget ja hopeainen kuu? Miksi liekehtivät

taivaalla leimuavat revontulet, jotka sähisten öiden pimeyttä valaisevat ja sammuvat vasta keväisten valojen voittaessa? Eivätkö juuri sen vuoksi, että pimeää lyhyt olisi, yö kuin uni hauska. . . »

Oli jo aamupuoli yöstä, kun ruotsinpuolelaiset palasivat juhlasta.

Aurinko kohosi suurten vaarain takaa, virran veteen kimmalleen.

Karoliina palasi poikineen samassa veneessä, jossa oli tullutkin.

Hänestä ei koskaan ennen ollut tuntunut niin vaikealta palata Portaankorvaan kuin nyt. Nuoret puhelevat kaikesta siitä, mitä olivat nähneet ja kuulleet, olivat innostuneita ja aikoivat mennä toistekin.

Karoliina kuuli heidän puhuvan, mutta hänen mielensä oli raskas. Salaisuus, jota hän niin kauan oli mielessään miettinyt, ei antanut yhtään rauhaa. Eikä hän kuitenkaan voinut kenellekään aikeestaan puhua. Hän pelkäsi, että velikin, joka oli ainoa, joka varmaan tiesi hänen entisyytensä, kieltäisi häntä semmoiseen ryhtymästä, pitäisi hulluutena. . . Mutta veli ei aavistanut, että Aapeli voisi minä päivänä hyvänsä saada asian tosi puolen selville. . . ja se olisi pojan

loppu . . .

Ja se sama päätös, joka jo aikaa oli sydämen pohjalle kuin kiinni kasvanut, sama päätös nytkin varmana vielä häntä elähytti. Omaa elämäänsä hän ei ajatellut, ei hetkeäkään etemmäksi kuin siihen asti, kun tiesi pojan olevan turvassa. Eikä hän liioin miettinyt aikomansa teon seurauksia — ei osannut eikä halunnutkaan . . .

He lähtivät, äiti ja poika, yhdessä rantapolkua kotia päin kävelemään.

10.

Oskari oli hilpeällä tuulella, ja merkillistä oli, äidin mielestä, että poika niin hyvin oli puheen sisällön ymmärtänyt.

— Mitähän isä olisi sanonut? arveli hän.

— Isälle älä virka mitään siitä, mitä Juhani puhui.

Oskari ymmärsi. Hän oli, varsinkin viime aikoina, oppinut pitämään äidin sanomia salassa. Hän tiesi, että jos isä tietäisi, olisi hän paha äidille.

Karoliinan tapasi, kun he jo olivat lähellä saunaa, semmoinen halu, että nyt hän sanoo pojalle, nyt! . . . nyt! . . .

— Ei vielä! . . . Ei vielä! kuiski samassa ääni hänen sydämessään, ja aiottu sana nousi vain huokauksena.

— Kaikki ensin valmiiksi . . . sitten vasta!

Hän oli toivonut, että kun he palaavat kotia, koko muu talon väki isännästä alkaen on nukkumassa. Pihalla ei näkynyt ketään liikkeellä, ja luhti, jossa palvelijat kesäisin nukkuivat, oli suljetuin ovin. Rantapadon päälle oli kulkenut irtaimia tukkeja, josta emäntä päätti, ettei isäntä ollut niillä tunneilla padolla käy-

nyt.

Mutta kun tulivat pihaan, näkivät he, että pors-tuan ovet olivat auki, ja samassa kuulivatkin pirtistä puhelua.

Karoliina seisahtui hetkeksi pirtin oven taakse kuuntelemaan. Aapelin äänen hän tunsi, mutta toista ääntä, joka tuntui olevan miehen ääni, hän ei tuntenut. Aapelin äänestä hän päätti, että se oli hyvällä tuulella, vaikka häntä muuten ihmetyttikin, että isäntä vielä oli valveilla. Jotakin merkillistä oli nyt tapahtunut.

Oskari seiso i äitinsä vieressä, ja hänen kasvoillaan värähteli ikäänkuin pelko.

— Älä pelkää! sanoi Karoliina, ja he menivät sisälle.

Perä-akkunan luona istui Aapeli paitahihhasillaan ja häntä vastapäätä kylässä asuva rajavartia Vaanperi. He olivat vilkkaassa keskustelussa. Vaanperillä oli kädessään kirje, josta näytti lukeneen.

— Jopa tulitte! sanoi Aapeli nousten seisomaan. — Kauan jo olen odottanutkin. Nyt kuuluu kummia, Karoliina!

Hän siristeli silmillään ja oli aivan erinomaisen

iloinen.

Karoliina ei osannut arvata, mitä ihmeellistä oli tapahtunut, eikä sitä, mitä Vaanperillä oli talossa tekemistä.

Isännän hyvä mieli ei kuitenkaan näyttänyt tarttuvan Karoliinaan, päinvastoin inhotti häntä aina, kun Aapeli hyvillään lörpötteli.

— Jo kuuluu kummia, hykerteli Aapeli eikä muistanut vesihernettäköön nenän päästä pyyhkäistä. — Piispalta on minulle tullut preivi. . . sitä on Vaanperi minulle suomentanut. . .

Karoliinan kasvot vähän kalpenivat.

— Ja kirjoittaa kuin vanhalle tuttavalle. . . Vaanperi tässä juuri pääsi suomentamasta. . . Kohtasin tiellä Vaanperin, niin pyysin, että lähtee suomentamaan. . . Mitä sanot, Karoliina?

— Mitäpä minä siihen sanon, lausui Karoliina välinpitämättömällä äänellä.

— Etkä tiedä mitä kirje sisältääköön, pirahti isäntä ja pyyhkäisi nenäänsä.

— Mistäpä minä sen tietäisin, arveli Karoliina ja alkoi riisua päällystakkiaan.

Aapeli pyörähti keskelle lattiaa, remahti nauruun

ja puoleksi huusi:

— Kun káskee nyt jo syksyllä toimittaa Oskarin isoon kouluun Luulajaan asti. . .

Hän uskoi uutisen vaikuttavan yhtä repäisevästi Karoliinaan kuin häneenkin, mutta nähtyään, ettei vaimonsa ollut millänsäkään kuulemastaan, virkkoi hän Vaanperiin päin kääntyen:

— Se ei usko. . . ei usko. Lue, Vaanperi, vielä kerran se piispan preivi, että kuulee. . . lue sanasta saanaan. . . Lue, että kuulee. . .

— Kuulen minä sen. . . ja uskon, sanoi Karoliina.
— Ei sitä minun vuokseni tarvitse lukea. . .

— Vaan suomennahan, että Karoliina kuulee mitä Oskaristakin mainitsee. . . Se on piispa kerrassaan ihastunut Oskariin. . .

— Mitäpä minun siitä tarvitsee tietää, sanoi Karoliina, mutta Vaanperi oli jo ruvennut piispan kirjettä suomentamaan.

Oskari oli tullut äitinsä viereen ja seisoi siinä kalpeana.

Kirjeessään kehotti piispa Aapelia kouluttamaan poikansa ylioppilaaksi ja sitten papiksi. Nyt syksyllä olisi poika jo lähetettävä Luulajaan, jossa ei saisi en-

siksi kuulla yhtään suomen sanaa, jotta perin pohjin oppisi ruotsin kielen. Sitten hänellä, tulevaisuudessa, olisi erinomainen tilaisuus vaikuttaa rajaseudulla sekä sielunpaimenena että opettajana.

Karoliina oli kuuntelevinaan mitä Vaanperi kirjeestä selitti, oli sitten olevinaan hyvilläänkin. . . Hänen täytyi, hänen *täytyi* teeskennellä pojan vuoksi — pojan elämän onnen vuoksi.

— Jopahan uskoo. . . jopahan uskoo nyt Karoliinakin, pani Aapeli nähtyään ja uskottuaan, että emäntäkin naureskeli siitä ilosta.

— Syksyllä Oskari kouluun! sanoi hän sitten ja kehaisi Vaanperille:

— Eikä tässä taida tarvita naapuriin lähteä rahaa lainaamaan, vaikka Luulajaankin lähtö tulee. . .

Oskari oli kesän aikana nukkunut äitinsä kanssa rakennuksen toisessa päässä olevassa huoneessa, joka oli uunitta ja viileä. Aapeli nukkui yksin pirtissä. Hänen täytyi usein öisinkin olla liikkeellä patoa kokemassa ja muutenkin, kun outoja tukkilaisia kulki usein läpi pihan, milloin kosken alle, milloin päälle.

Tultuaan huoneeseensa Oskari ratkesi itkemään kysyen pitikö hänen lähteä Luulajaan kouluun. Äidin

vakuutuksista hän kuitenkin pian tyyntyi ja kävi vuoteeseensa.

Mutta kauas kaikkosi uni Karoliinan silmistä. Tätä hän ei ollut osannut ajatella eikä ollut sen varalta varustautunut. Mutta hänen täytyi nyt olla myöntävinään, tehdä niinkuin Aapeli käski. . . olla varovainen, ettei tämä saisi minkäänlaista vihiä siitä, mitä hän mielti. Nähtävästi oli mies unhottanut kohtauksen Saviojan Vanten kanssa, koska ei mitään muutosta hänen käytöksessään ollut tapahtunut. Nyt on hänellä piispan kirjeen saatuaan uutta miettimistä eikä hän siis jouda niin tarkkaamaan mitä emäntä toimiteli. Aikaa oli vielä toimittaa. Syyskuussa vasta alkaa Luulajan koulu, mutta sitä ennen tuli Oskarin jo olla kaukana, kaukana täältä.

Oli sittenkin onni, ettei hän ketään ollut ottanut uskotukseen, ettei kenellekään ollut aikeestaan puhunut. Ei kukaan osannut aavistaakaan, mitä hän mielti poikansa onnen ja elämän vuoksi. Yksin vain hän sen tiesi, eikä sitä muut koskaan saa tietääkään.

Oskari oli jo nukkunut. Karoliina kuuli hänen keveän hengityksensä. Hän oli pitänyt huoneen akkunassa verhoa, ettei aamuaurinko pääsisi huonetta

kuumentamaan. Mutta nyt tuntui hänestä ikävältä ja hän otti verhon akkunasta. Kirkasta aamuauringon paistetta tulvasi huone täyteen, ja hänestä tuntui nyt hauskemmalta. . .

»Hän on hyvä mies ja suuressa virassa», oli maisteri sanonut.

Miksei hän kuitenkin ollut kysellyt enempää, yksityiskohtia? Ei ollut uskaltanut eikä tahtonutkaan!

Mahtoiko muistaa kaikki, mistä he puhelivat kesäyönä, siellä Väylänpään vieraskamarissa? Ehkä muisti. . . Hän, Karoliina, ne kyllä muisti, muisti joka sanan.

»Kerran minä sinut vielä kohtaan. . . kerran tulen tänne takaisin.»

Hän oli niin rakas, niin rakas! Hän oli niin hyvä ja lempeä!

»Et unhota minua?»

»En, en koskaan.»

»Aina lupaat rakastaa?»

»Aina, koko elinaikani.»

Sitten hän lähti. Kerran kirjoitti. Ei silloin tiennyt milloin tulisi. Hän kirjoitti vastaan, kertoi kuinka laitansa oli. Siihen ei vastausta tullut.

Silloin hän teki epätoivoisen tekonsa. Mitä hän silloin taisi? Oma ja koko suvun häpeä vartoi. Ja hän päätti kärsiä ja ottaa miehekseen Portaankorvan Aapelin. . .

Vasta sitten kun Oskari syntyi, alkoivat suurimmat tuskat ja katumuksen pitkät yöt. Ei ollut pelastusta missään, ja hänen elämänsä muuttui valheeksi, alusta asti valheeksi. Pojan elämä oli hänenkin elämänsä, ja yksi ainoa toivo oli, joka oli henkeä pitänyt, — pojan tulevaisuus. Hämäränä se oli kangastanut hänen mielessään näinä neljänätoista vuotena, joina hän oli tätä valhe-elämää elänyt. Hämäränä se oli ollut, mutta se oli selvinnyt. Oli ollut tuskan ja epätoivon hetkiä semmoisia, että kun niitä nyt muisteli, tuntui kummalta, että ne sittenkin oli voinut kestää, elää niin kuin ei mitään myrskyä rinnassa riehuisikaan. Niinä semmoisina hetkinä alkoi korva kuunnella kosken kohinaa, ja se kohina ja pauhu kuin tyynttyivät, kosken äänessä soi kuin lohtua, toivoa. . . Sitä kuunteli ja sillä sydämen kovat kiljumiset asetti. . . Toisinaan, varsinkin alkuvuosina, kun talven pimeänä iltana seisahtui kuuntelemaan, oli kuin koski olisi huutanut: Hyppää tänne valkoiseen helmaani! Mutta sil-

loin hän aina säpsähti ja muisti pojan, joka rakkaampi oli kuin oma elämä.

Pojan vuoksi hän eli, pojan vuoksi kärsi. . .

Ainainen pelko oli lisäksi vaivannut, että Aapeli joskus saapi kuulla — ellei itse viimein ymmärrä — ettei poika olekaan hänen, ainainen pelko, että silloin se pojan ruhjoo. . . Ja vaikka hän sydämensä syvyudessa tunsi, että kerran se saapi tietää, kerran hän katkaisee kärsimystensä kahleet, ja silloin on kaikki sileää. . . Mutta poika piti ensin saada turvaan, varmaan turvaan. . .

Ja nyt se oli hänelle selvinnyt. Vielä nyt kun jaksaisi jonkun viikon viettää tätä valhe-elämää! Kun vielä kaikki onnistuisi eikä Aapelin epäluulot enenisi! Kohta, kohta tulee otollinen hetki!

Hän makasi avoimin silmin ja mietiskeli. . . Aapeli kuului vielä liikkuvan eteisessä, koska ovia aukaistiin ja askeleita kuului.

— Oikeastaan onkin hyvä, että piispan kirje juuri nyt sattui tulemaan, ajatteli hän. — Nyt on hänellä miettimistä ja kehumista siitä. Se vain auttaa minun asiaani.

Ei ollut Aapeli muistanut mitään Suomen puolen

juhlan vietosta kysyä, niin oli piispan kirje häntä inostuttanut. Hyvä oli sekin!

Karoliinan ajatukset kulkivat juhlaan, ja hänen mieleensä oli painunut veljenpojan puhe. Hän muisti melkein joka sanan. Niin hänkin oli ajatellut kuin Väylänpään Juhani puhui, vaikkei hän koskaan ollut saattanut sitä sanoa — eikä ensinkään niin kuin Juhani sen sanoi.

Hän muisti Juhaniin ilosta säteilevät silmät, valkoisen lakin ja siinä kimaltelevan kultatähden. Ja melkein kuin tietämättä tuli hänen mieleensä, oli aivan kuin olisi nähnyt, että se olikin hänen Oskarinsa, joka siellä seisoj, vaalea, kihara tukka lakin alta näkyen . . . Oskarin silmissä oli kaihoa ja katseessa etsivän kaipausta . . .

Mutta sitten kun alkoi puhua, muuttuikin Kaarloksi, semmoiseksi kuin hänet muisti . . . Kaarlo Laukkahan se olikin . . . Hänen vartalonsa oli pitkä ja komea, silmät kirkkaat ja kauniit, otsa korkea . . . Hänen katseensa etsi jotakin väkijoukosta, etsi tuttuja silmiä ja tuttuja kasvoja . . . Hän, Karoliina, vetäysi toisten taakse . . . ei taitaisi enää tuntea entiseksi jos katseet kohtaisivatkin . . . Mutta ehkä muistaisi . . . Nyt alkaa

puhua . . . Mitä sanookaan! »Minulla oli kerran tässä kylässä rakas ystävä, rakkain kaikesta koko elämänsäni . . . En näe häntä teidän joukossanne . . . En näe hänen silmiensä loistoa . . . Minulla on myöskin poika, vaaleatukkainen ja sinisilmäinen . . . Olen tullut heitä etsimään . . .»

Karoliina heräsi siihen, että Oskari unissaan alkoi itkeä, mutta tyyntyi pian . . .

Ja vaikka hän nyt tiesi olevansa hereillä, tuntui hänestä äskeinen uni todelta. Se oli niin suloinen, niin ihana! Hän tunsi sydämensä sykkivän ja onnen elämän pulppuavan. Hän koetti varoa, ettei mitään himmenisi eikä unehtuisi kirkkaasta unesta, jota hän mieleensä palautti ja muisteli. Hän makasi hiljaa, silmät puoliummessa, haaveksien ja uneksien . . .

Näin ihanaa hetkeä ei hän ollut sitten elänyt kuin siellä Väylänpäässä, ei koskaan unissaan nähnyt Kaarlo Laukkaa sellaisena . . . »Olen tullut heitä etsimään.»

— Niin! Niin!

Hän sai siitä vahvistusta, uusia voimia siihen, jonka oli päättänyt tehdä.

— Hän muistaa minua ja poikaa! Rakas! Rakas!

Ja toivoa täynnä ja virkkuna hän nousi vuoteesta varmana siitä, että kaikki käy hyvin.

11.

Oli hämyävä elokuun ilta.

Portaankorvasta oli kaikki väki mennyt ulkoniitylle Pukkisaareen, johon oli talosta oikoinen peninkulma matkaa. Emäntä ja Oskari vain olivat kahden kotonona.

Koko viikon oli emäntä saanut rauhassa toimitella.

Tätä aikaa hän oli koko kesän odottanut — tätä viikkoa, jolloin tiesi muun väen ja isännänkin menevän viikon kestäväälle niittymatkalle. Nyt se oli tullut, ja emäntä oli sitä aikaa hyväksensä käyttänyt.

Oskari oli saanut tietää koko hänen elämänsä salaisuuden, äiti oli itkenyt ja poika oli itkenyt, mutta äidin päätös aiottiin toteuttaa.

Karoliina ei ollut nukkunut yhtenäkkään yönä. Hän oli kenenkään tietämättä soutanut useita kertoja Suomen puolelle, toimittanut siellä tarvittavat seikat reilaan, hankkinut rahaa lainaksi ja kerännyt kaikki omat säästönsä. Kylän kaikista taloista oltiin ulkoniityillä, niin ettei muutamissa taloissa ollut kuin joku

vanha vaari tai mummo kotosalla. Talossa ei ollut koko viikkona ketään käynyt, sillä poutaisena heinäaikana on kaikilla kiire. Poikansa kanssa oli emäntä saanut olla kahden.

On jo hyvin myöhäinen ja elokuun hämy on siksi tuntuva, ettei kukaan tuntisi, jos näkisikin, kun Portaankorvan emäntä soutaa joen poikki Suomen puolelle. Oskari istuu kalpeana veneen keskituhdolla, emännän soutaessa etuteljolla. Kaikki on äiti pojalleen sanonut mitä tietää, kaikki opastanut. . .

Ja nyt vielä puhuu:

— Se sormus anna, se on hänen, ja sano: äiti lähetti, ja se kirje sitten. Kyllä tuntee sinut, omaksensa ottaa, poikanaan pitää, rauhassa olla saat, koulua kulkea. Ei ole henkeäsi vaanimassa räkänokka mies, tyly ja sydämetön. . . Ja vielä sano: aina rakastan, aina muistan! Aina on mielessä ollut, ei hetkeksikään unhottunut!

Ei tule Karoliinan silmiin kyyneleitä, sillä hän on liian kiihdyksissä. Hän vetää tuimasti airoja, ja joka veneenpituus vie lähemmäksi vapautta. Mutta joka hetki kuitenkin tuntuu, kuin jostakin vaara uhkai-si. . . joku este vielä väliin joutuisi. . . Mutta ei kuu-

lu, ei näy mitään. . . Ruotsin puolen ranta jo jääpi hämyn sekaan, rantatörmä lakkaa erottumasta, ja metsä kasvaa kiinni illan hämärään. . . Hän kiskoo airoja, pitkään hengittäen ja silmien tähystellessä ympärille. . . Jo erottaa suomenpuoleisen rantatörmän, veneen keula kolahtaa kiveen. . . kohta. . . kohta!

Vielä ehtii hän pojalle sanomaan:

— Muistatko äitiä ja rakastatko?

— Muistan ja rakastan. . .

Vene saapuu rantaan. Siinä on vastassa vanha mies, joka ottaa veneen keulasta kiinni ja vetää maalle. Se on Vankan Aapo, Karoliinan ainoa uskottu ja apumies.

— Kaikki on valmiina, ja joka talossa nukutaan, sanoo hiljaisella äänellä Aapo.

Karoliina suutelee kerran vielä poikaansa, vielä muistuttaa tärkeimmistä asioista.

Ja Oskari lähtee Vankan-Aapon kanssa nousemaan tielle, jossa hevonen vartoo.

Ei liikahda Karoliina veneen luota, mutta korva on terävänä kuin nuoli. Joka askeleen kuulee poistuvien kävelystä. . . kuulee kuinka tulevat tielle. . . Nyt nousee Oskari kärryihin. . . nyt kiipeää Aapo peräs-

sä . . . Hiljainen, tuskin rantaan kantava rattaiden kolina ilmaisee, että nyt ovat liikkeellä . . . nyt sivuuttavat jo ensimmäiset talot . . . Kuuluu jo kovempi kärejien päry . . . pian ovat kylän päässä . . . siitä alkaa taival, metsäinen, asumaton . . .

Karoliina kuulee rattaitten rytinän, kuulee oman sydämensä jyskeen ja seisoo yhä, liikahdamatta, melkein kuin ei tietäisi tai käsittäisi, että hän siinä seisoo ja Oskari poistuu . . .

Mutta kärejien ääni lakkaa kuulumasta, Karoliina herää, ja ääretön riemun tunne täyttää hänen sydämensä.

Poika on pelastettu . . . tulkoön . . . käyköön nyt kuinka tahansa!

Hän seisoo vielä, korva ei enää niin kuuntele, mutta sydän jyskää ja riemu pauhaa hänessä niin että ruumis värisee . . .

Pelastettu! Poikani! Poikani!

Ilta yhä pimenee, päivän kajastus on sammunut, taivas käynyt pilveen . . . Ei kuulu liikettä maalta eikä joelta, ei mistään päin . . .

Nyt hän kuulee Isonkosken kohinan, joka tuntuu olevan vallan likellä . . .

Huutaako riemullisesti vai tuskallisestiko?

Karoliina kuuntelee. Tohisee . . . tohisee . . . on väliin kuin riemastuisi, väliin kuin valittaisi . . .

— Ei valitusta, ei valitusta!

Hän työntää veneen vesille ja lähtee soutamaan takaisin Ruotsin puolelle. Hän ei ajattele mitään selvästi eikä loppuun, tuntuu vain hyvältä olla. Ei paina mikään eikä sydämessä pakota. Ei ajattele tulevaisuutta eikä menneisyyttä. On vain nyt niin hyvä olla.

Mutta puolijoessa muistaa hän Oskarin vanhat vaatteet, jotka ovat jääneet veneeseen, kun on uudet pojan ylle pukenut. Hän kokoaa ne yhteen myttyyn ja heittää myötävirralle . . .

Koski huutaa nyt kuin riemussaan, ja Karoliina soutaa lujasti ja vene töksähtää pian Ruotsin rantatörmään.

Hän lähtee nousemaan rantapolulle ja kävelee sitä pitkin saapuen saunalle. Siinä seisahtuu ja katselee virran veteen, joka nyt mustalta hohtaa. Hän ei jaksa ajatella mitään. Päässä tuntuu olevan kaikki sekaisin, ja ruumis tuntuu kihelmöivän joka paikasta. Tuntuu, että jalat särisevät, ja käsissä on kuin suonenveto.

Niin tulee hän kuin tietämättään taloon, nousee

kuistiin, lyö ovet lukkoon ja menee sisälle. Hän saa pirtissä kynttilän palamaan ja nyt hän taas jaksaa ajatella ja tuntee tointuvansa.

Mutta juuri kun hän on alkanut selvästi ajatella, kuuluu pihalta puhelua ja niittyneuvojen kolinaa. Hän arvaa, että niittymiehet ovat tulleet, ja pannen kaiken voimansa liikkeelle nousee hän avaamaan tulleille kuistin ovea.

Väki onkin hyvien poutain vallitessa ehtinyt saada niityn tehdyksi päivää ennen kuin tavallisesti.

Isäntä on hyvällä tuulella eikä hoksaa kysyä, miksi emäntä valvoo näin yöllä. Muistaa kuitenkin poikaansa ja sanoo:

— Oskari on tietenkin jo nukkumassa . . . Antaapa pojan rauhassa maata . . . Huomenna aiotaankin tuumailla kouluun lähtöä.

Isäntä ei huomaa emännässä mitään muutosta eikä varro emännän vastauksia. Puhelee sitä, tätä.

Mutta Manta katse viipyy kauan emännässä, jonka silmissä palaa niin kummallinen, outo tuli. Semmoisena ei Manta muista emäntää ennen nähneensä.

12.

Aamu vaikeni kirkkaana, kastehelmisenä ja lämpöisenä. Öinen usva laskeusi maihin ja vesille. Suuri, sininen taivas oli pilvetön.

Portaankorvan isäntä oli aikaisin liikkeellä.

Hän oli kahdesti kysynyt emännältä Oskaria, mutta ei ollut saanut mitään vastaukseksi. Mutta kun hän kolmannen kerran kysyi eikä emäntä sittenkään vastannut, luuli hän pojan vielä nukkuvan ja riensi emännän makuukamariin.

Kummankin vuode oli tyhjä, eikä niissä näyttänyt kukaan nukkuneenkaan.

Olisiko poika Väylänpäässä kyläilemässä?

Hän arveli niin olevan ja meni pirttiin. Rengit ja kesämies istuivat penkillä, vielä väsyneinä raskaasta työstä. Emäntä seisoi selin, joelle katsellen. Yhtäkkiä leimahti isännän viha, ja hän karjaisi:

— Missä Oskari on? Oletko päästänyt hänet Väylänpäähän, vaikka kielsin?

Emäntä kääntyi nyt pirtissä-olijoihin päin. Hän oli tuhkanharmaja kasvoiltaan, ja silmät paloivat kuin

tulen liekki. Ei kukaan ollut häntä sellaisena nähnyt. Mutta isäntä ei häneen katsonutkaan.

— Missä poika on? karjaisi hän uudelleen, niin että pirtti jymisi.

— Olipa missä hyvänsä. . . Mitä sinä hänestä. . .

Emännän ääni tuntui soinnuttomalta, ja hän oli kalpea kuin kuolema.

Siinä samassa syöksyi Manta pirttiin, Oskarin vetätippuva arkilakki kädessä.

— Hyvä Jumala! Mihin Oskari on joutunut, kun lakki löytyi padon päältä?

Miehet ja isäntä riensivät lakkia tunnustelemaan, mutta emäntä ei liikahtanut paikaltaan.

Se oli Oskarin lakki.

— Missä on poikani? Mitä olet, onneton, tehnyt pojalleni?

Isännän silmät pyörivät kuin mielipuolen päässä.

— *Sinunko* poikasi, sanoi emäntä nyt pitkään ja pilkallisesti. — *Sinun* poikasi! Etkö tiedä, että se poika on paremmista paikoista lähtöisin. . .

— Mitä sinä puhut? sähähti isäntä ja tarttui ensimmäiseen esineeseen, joka hänen eteensä sattui.

Mutta silloin singahti emäntä kuin luoti keskelle

lattiaa, ja vuosikausia hillitty viha syöksyi kauhealla pauhulla lähteistään. Kuin hullu asettui hän isännän eteen, heristi nyrkkiään ja kiljaisi:

— *Sinunko* poikasi! Etkö sinä vaivainen räkänokka ymmärrä, ettet sinä semmoista poikaa ole ikänäsi saanut. . . Minun on poikani. . .

Isännän häntä kohti heittämä jakkara lensi sivuakkunasta ulos, hipaisten emännän ohimoa.

Silloin alkoi isäntä hakea uutta asetta. Miehet nousivat seisomaan, ja Manta huusi.

Emäntä ponnahti pystyyn lattialta, johon oli kaatunut, ja syöksyi ovesta ulos juuri kun isännän tähtäämä kirves lensi ovipieleen. . .

Miehet kävivät isäntään kiinni, mutta hän heitti heidät syrjään ja kasvoillaan hirmuinen vimma ryntäsi emännän perään. Miehet riensivät jälkeen.

Emäntä juoksi jo lähellä saunaa, avopäin, tuuhea tukka hulmuten tuulessa. . .

— Herra Jumala! Herra Jumala! huusi Manta ja juoksi sivu miesten, saavutti isännänkin ja juoksi hänen ohitsensa. . .

Miehet näkivät emännän rientävän saunalle, porhaltavan pysähtymättä padolle ja suistuvan pää edel-

lä virtaan . . .

Isäntä ehti juuri saunalle ja Manta törmän alle — kun kuulivat kimakan parkaisun ja näkivät emännän uppoavan . . .

Aapeli töksähti istualleen kuin salaman satuttamana, silmät ummessa.

Manta juoksi padolle ja miehet rannalle mihin ehtivät.

Keskellä jokea, jo alempana, näkivät he ihmiskäden nousevan virrasta, liikkuvan kuin apuun pyytään . . .

— Lautta tulee! huudettiin Mantalle.

Suuri tukkilautta oli tulossa korvan yläpuolelta. Se oli joutunut väärälle reitille ja tuli epäilemättä törmäämään patoon . . . Manta älysi vaaran, ja juuri kun hän ehti ensimmäisille rantakiville, rysähti lautta koko painollaan patoa vasten, nostaen sen kokonaan kohoksi pohjasta asti ja painaen alleen . . . Hetken päästä se jo kulki siinä kohden, missä emännän käsi oli pinnalle noussut.

Aapeli istui retkellaan kivellä, kädet silmillä-

Manta nousi törmälle. Hän näki lautan vihaista vauhtia painuvan Isoonkoskeen, joka aamuvorhai-

sella huusi ja ulvoi. . .

Kun lautta oli kadonnut näkyvistä ja kosken ulvonta kuin hiljennyt, ymmärsi Manta, että se peto nyt oli saanut kitaansa hänet, jota toista kymmentä vuotta oli houkutellut. . .

Padon paikalla pyöri virta vaahtoisena, valkoisia pyöryläisiä seljemmäksi kuljetellen.
